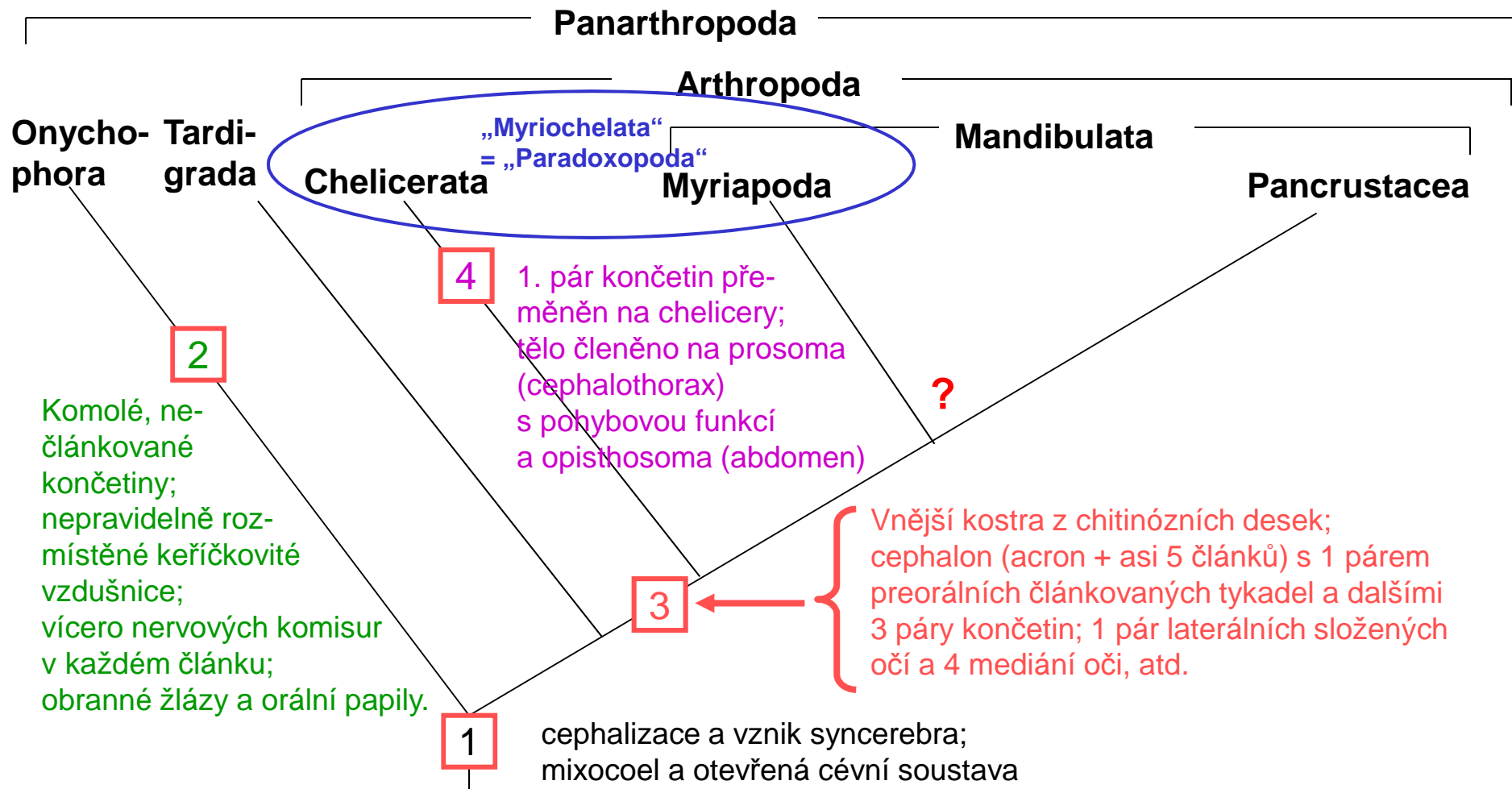

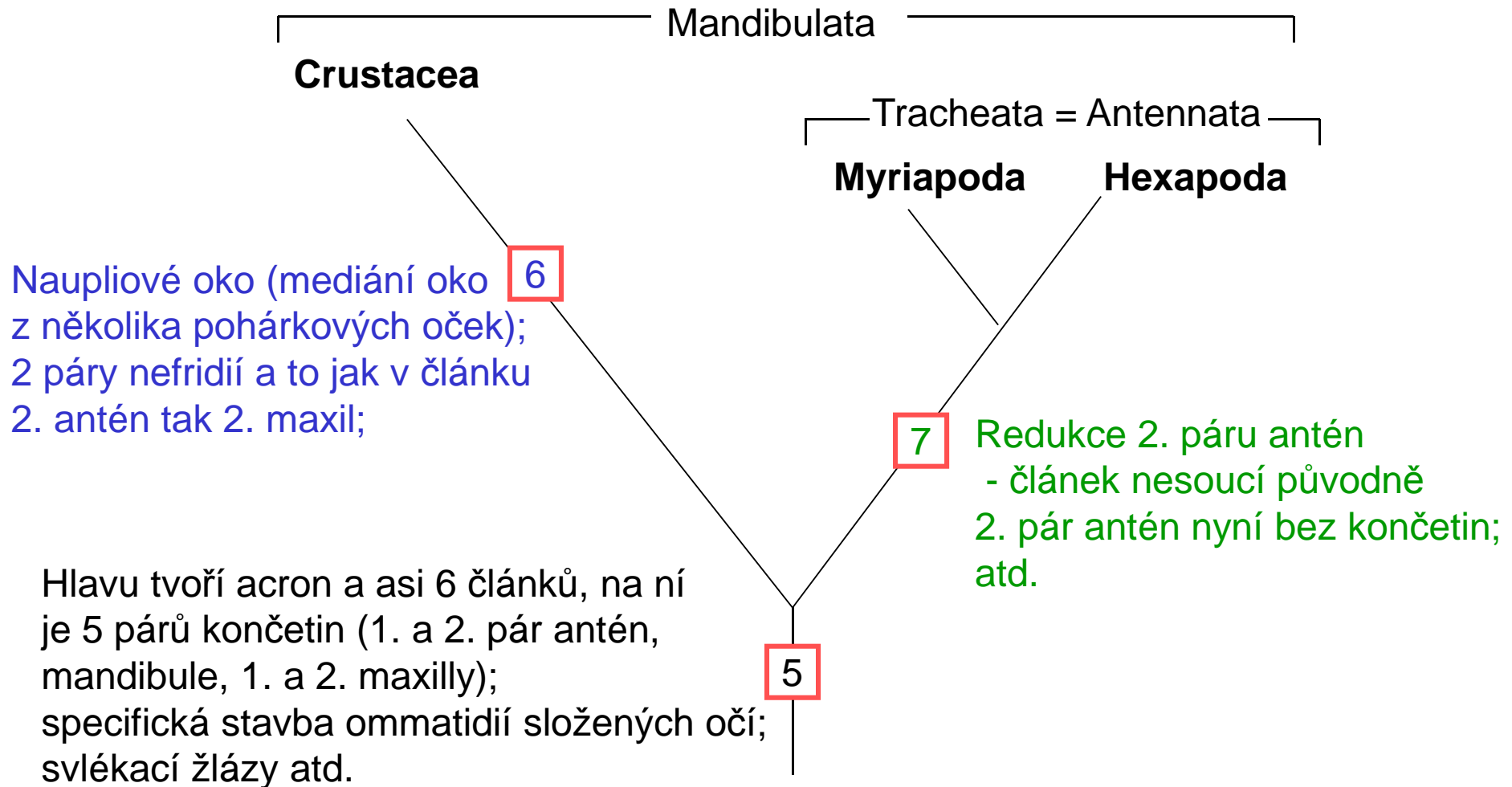
(Kmen) Arthropoda - členovci

Do **monofyletického taxonu Arthropoda** jsou často zahrnováni kromě „klasických“ členovců také drápkovci (Onychophora) a želvušky (Tardigrada); molekulární studie toto pojetí potvrzují. Pokud tyto skupiny začleníme, hovoříme buďto o členovcích sensu stricto jako o **Euarthropoda** nebo o Arthropoda sensu lato jako o **Panarthropoda**.

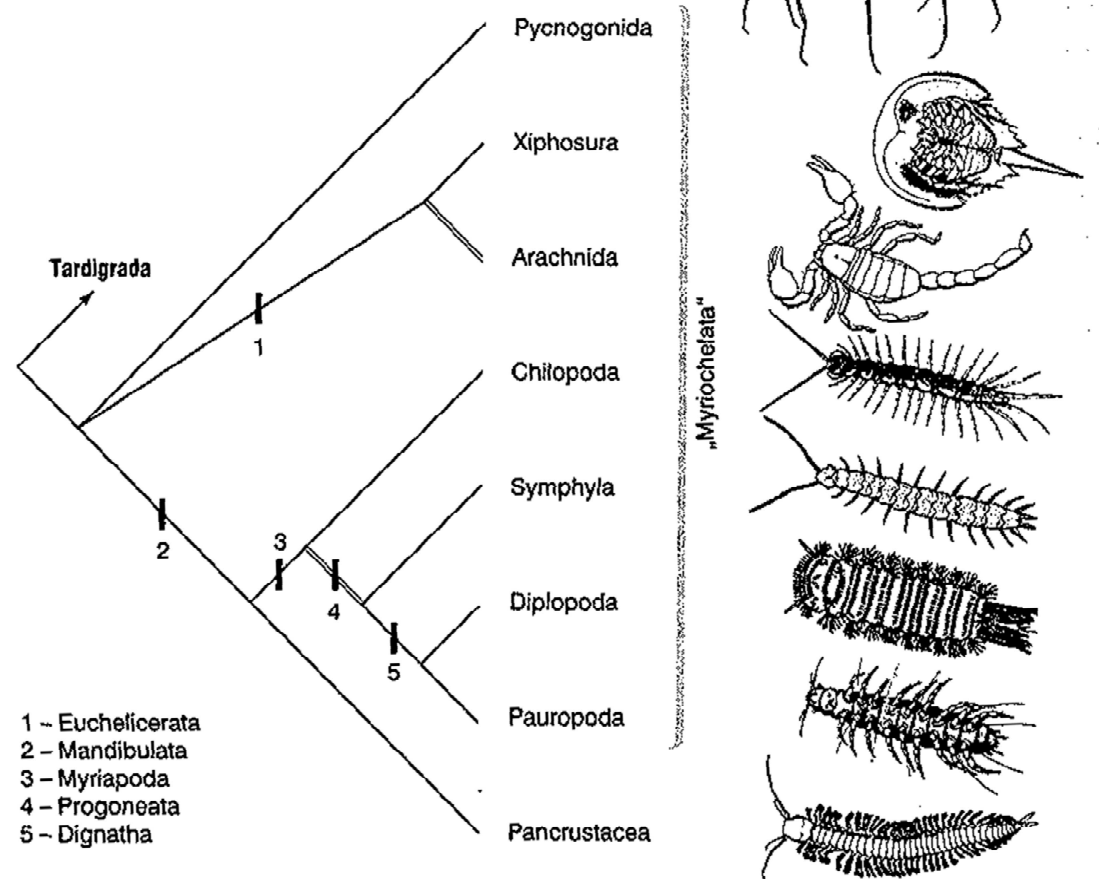
(Kmen) (Eu)Arthropoda - členovci

Fylogenetické vztahy u členovců taxonu Mandibulata na základě morfologických znaků – nyní **zpochybněno výsledky molekulárně-biol. analýz** (Crustacea jsou asi parafyletickou skupinou a hypotéza o sesterské pozici Myriapoda a Hexapoda je chybná – taxon Antennata neboli Tracheata - vzdušnicovci – neexistuje).

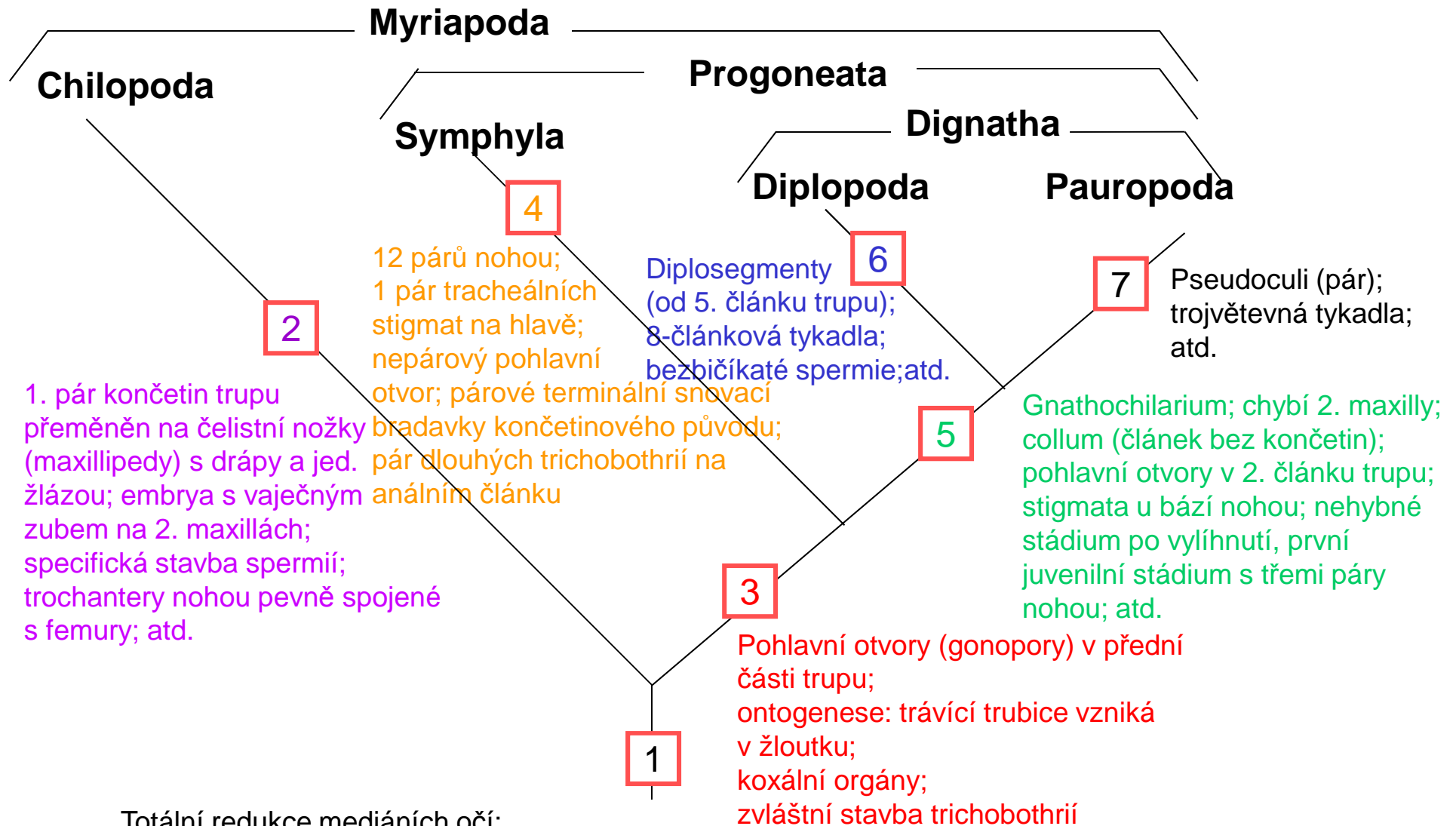
(Kmen) (Eu)Arthropoda - členovci

Jeden ze současných pohledů na fylogenetické vztahy členovců (Zrzavý, 2006): Hexapoda jsou součástí Pancrustacea, Myriapoda sesterskou skupinou tohoto nového taxonu (naznačená hypotéza o sesterské pozici Myriapoda a Chelicerata - spolu „Myriochelata“ - je zamítnuta) .

Fylogeneze členovců (dvojitými čarami jsou vyznačeny skupiny nejasné monofylie).

(Podkmen) Myriapoda - stonožkovci

(Podkmen) Myriapoda - stonožkovci

(Třída) Chilopoda - stonožky

- cca. 3000 druhů
- většinou 1-10 cm, max. něco přes 25 cm
- zoofágové (predátoři); více méně půdní

Autapomorfie:

- 1. pár končetin trupu přeměněn na čelistní nožky (maxillipedy) s drápy a jed. žlázou;
- embrya s vaječným zubem na 2. maxillách;
- specifická stavba spermií
- trochantery pevně spojené s femury, ...

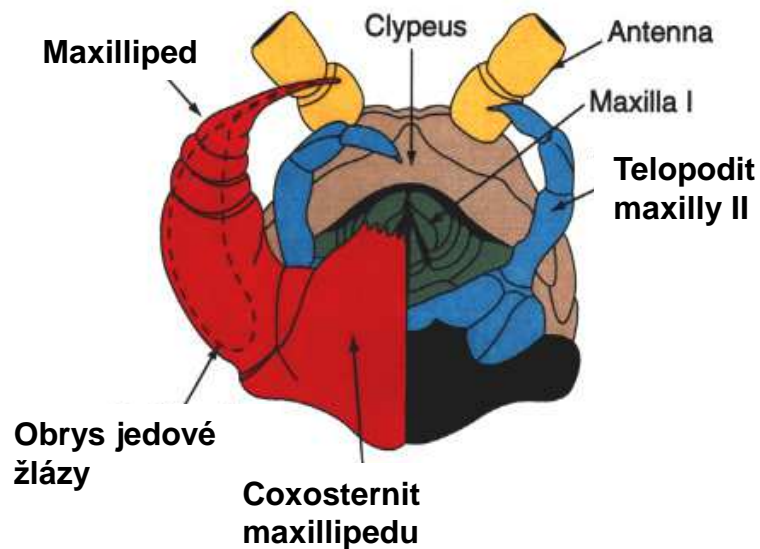
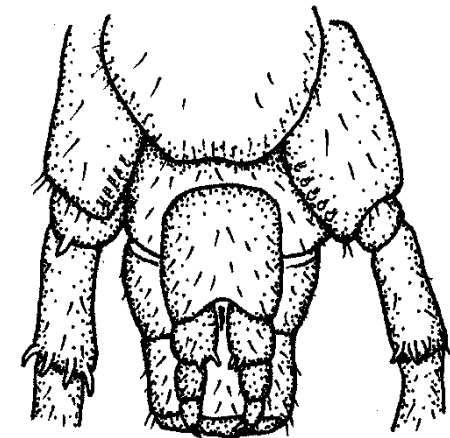

Schéma spodní strany hlavové části stonožky *Lithobius forficatus*

Spodní strana hlavové části stonohy *Scolopendra subspinipes*

Bec/02
© BIODIDAC, Strich

Spodní strana posledních článků těla: vlečné nohy (bazální část) a gonopody

(Podkmen) Myriapoda - stonožkovci

(Třída) Chilopoda - stonožky

Členění na základě (mimo jiné) polohy stigmat na zádech (Notostigmophora: nepárovitá stigmata na 7 tergitech) či na bocích (Pleurostigmophora: stigmata párovitě na bocích – pleurách - trupových článků).

Notostigmophora
= **Scutigeroforma:**
***Scutigera* sp.**
- strašník

Pleurostigmophora:
Scolopendromorpha
- stonohy,
stejnočlenky

Pleurostigmophora:
Lithobiomorpha
- stonožky,
různočlenky

Pleurostigmophora:
Geophilomorpha
- zemivky, mnohočlenky

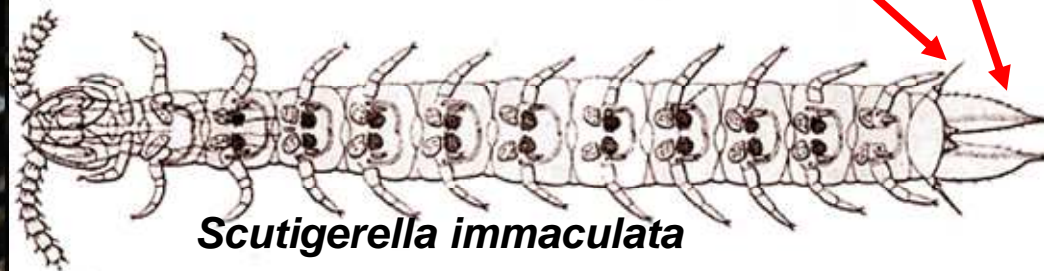
(Podkmen) Myriapoda - stonožkovci

(Třída) **Symphyla** - stonoženky

- cca 150 druhů
- max. 8 mm
- půdní, saprofágové
- na zádi pár snovacích bradavek (cerci) na kterých ústí velké snovací žlázy a pár trichobothrií

Autapomorfie:

- 12 párů nohou
- 1 pár tracheálních stigmat na hlavě
- nepárový pohlavní otvor
- párové terminální snovací bradavky končetinového původu
- pár dlouhých trichobothrií na análním článku

Scutigera immaculata

(Podkmen) Myriapoda - stonožkovci

(Třída) Diplopoda - mnohonožky

- cca 10 000 druhů
- převážně půdní
- převážně saprofágové
- několik mm až 30 cm

Autapomorfie:

- Diplosegmenty (od 5. článku trupu)
- osmičlávková tykadla
- bezbičíkaté spermie; atd.

Polydesmus sp.

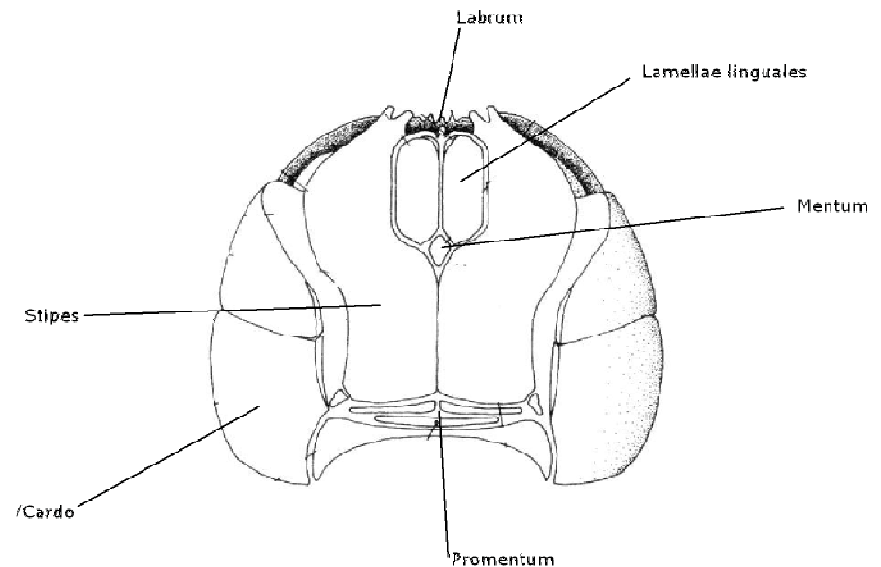

Glomeris hexasticha

(Podkmen) Myriapoda - stonožkovci

(Třída) **Diplopoda** - mnohonožky

Přední část mnohonožky:
na odvozeném 1. článku trupu (krční štít – collum) a následných třech člancích po jednom páru nohou, následují diplosegmenty s dvěma páry nohou

Gnathochilarium: srostlé 1. maxilly a sternit 2. maxillárního článku (který je zakládán bez končetin) – **synapomorfie taxonů Diplopoda a Pauropoda, tzn. autapomorfie společného taxonu Dignatha.**

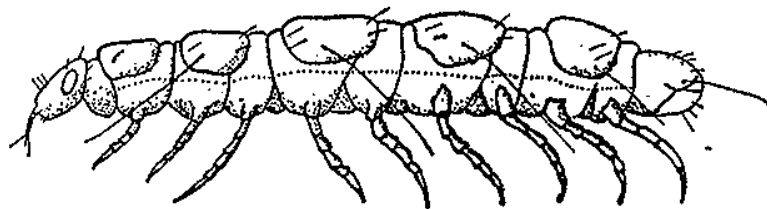
(Podkmen) Myriapoda - stonožkovci

(Třída) **Paupoda** - drobnušky

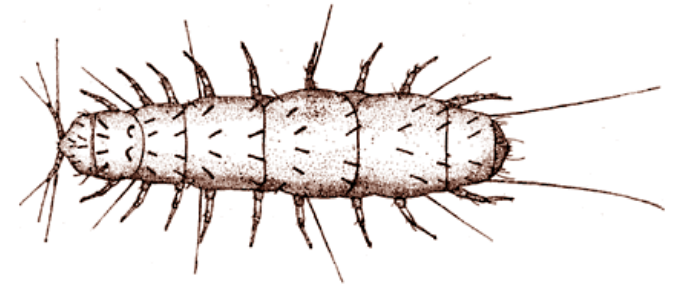
- cca 540 druhů
- cca 0,5 mm (max. 2 mm)
- půdní
- vysávají mycelia hub
- kousavé ústní ústrojí
- většinou bez vzdušnic (redukce)
- hlava drobná, mozek sahá do 1. článku trupu

Autapomorfie:

- Pseudoculus (smyslový orgán zachycující vibrace, párovitě po stranách hlavy)
- tykadla trojvětvná: na konečných člancích s postranními bičíky, které jsou ochlupené

Pauropus sylvaticus (1 mm)

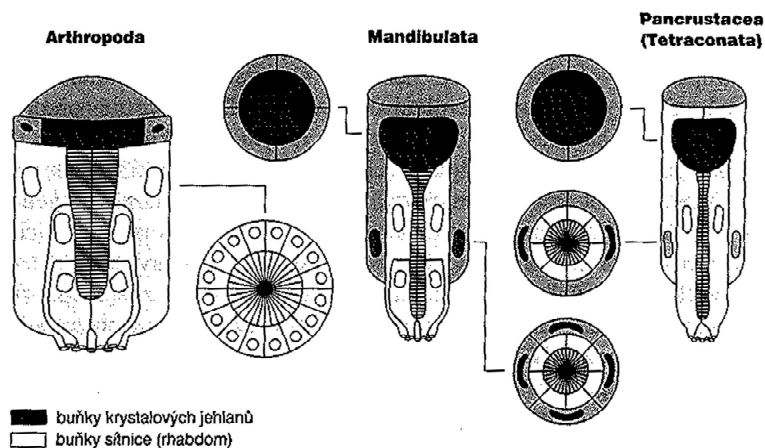
Pauropus huxleyi

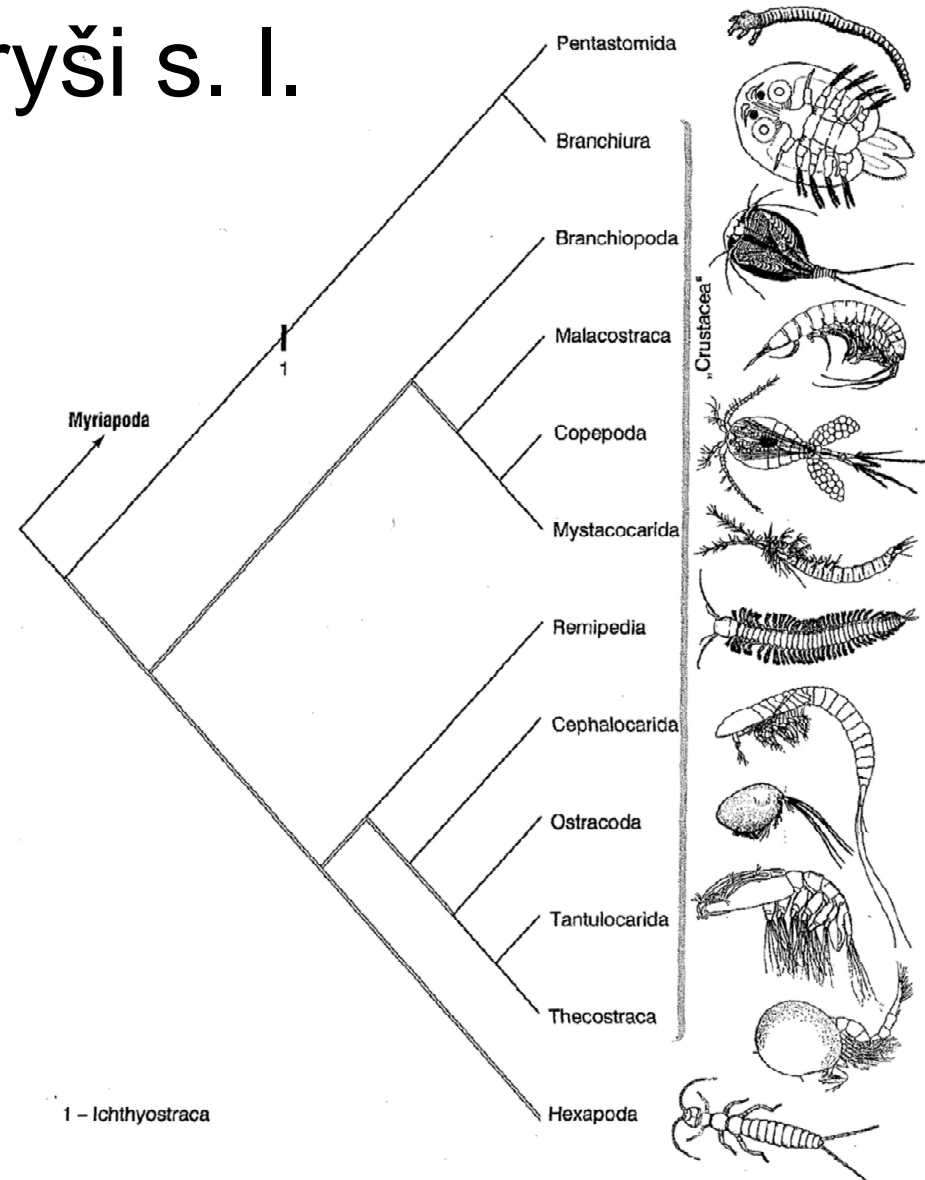
(Podkmen) Pancrustacea = Tetraconata

– koryši s. l.

Autapomorfie:
 specifická ultrastruktura ommatidií
 (2 buňky tvoří kutikulární čočku,
 4 buňky krystalový jehlan, 8 buněk
 sítnice – rhabdom, několik buněk
 izoluje jednotlivá ommatidia);
 zvláštní kmenové buňky (neuroblasty)
 charakteristického uspořádání
 vytvářejí nervové buňky.

64. Evoluce stavby ommatidií od primitivních členovců (Arthropoda) k primitivním mandibulátům a k pancrustacím. (Podle Harzsche a spol.)

Fylogeneze pancrustacel (dvojitými čarami jsou vyznačeny skupiny nejasné monofylie).

Dle Zrzavého (2006). **Poznámka: Někteří autoři ale Pentastomida řadili mezi Crustacea už dávno!**

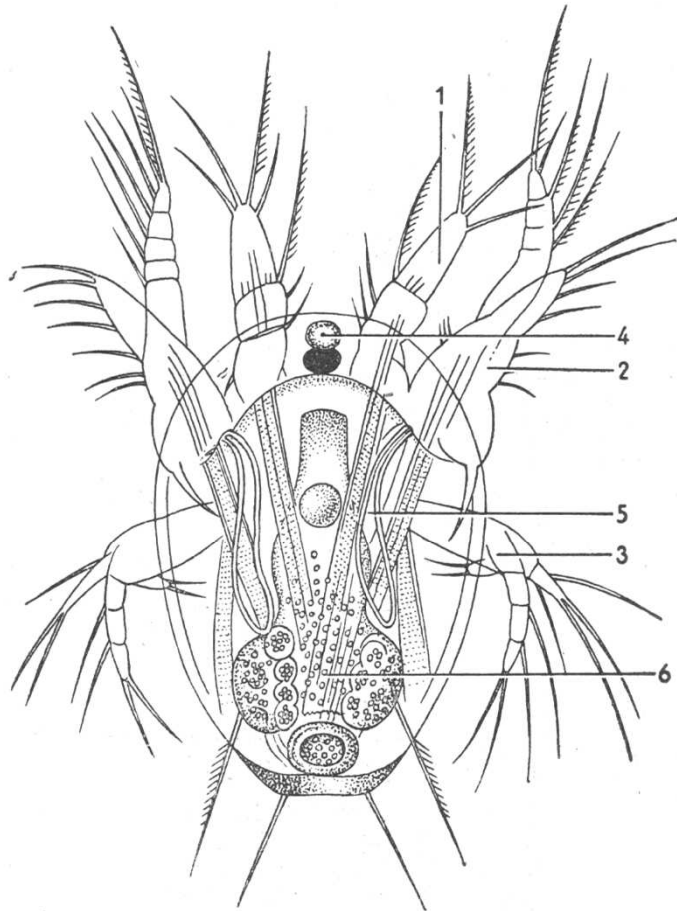
(Podkmen) Pancrustacea – koryši s. l.

„Crustacea“ - koryši

- primárně vodní
- dýchání: žábry na epipoditech
- dva páry antén (antenuly a antény)
- rozeklaná končetina: protopodit, endo + exopodit
- velká plasticita ve specializaci jednotlivých tělních článků a jejich funkční splývání v tagmata
- carapax (štít na temeni hlavy, může dorsálně překrývat thorax)
- naupliová larva (antenuly, antény, mandibuly) jako první post-embryonální stádium (není asi autapomorfii: pravděpodobně neplatilo pro společného předka všech koryšů vč. vyhynulých)
- **naupliové oko: shluk 3-4 jednotlivých pohárkových očí**
- **2 páry nefridií: antenální žlázy, maxilární žlázy** (u recentních zástupců je většinou zachován pouze jeden z nich)

„Crustacea“ - koryši

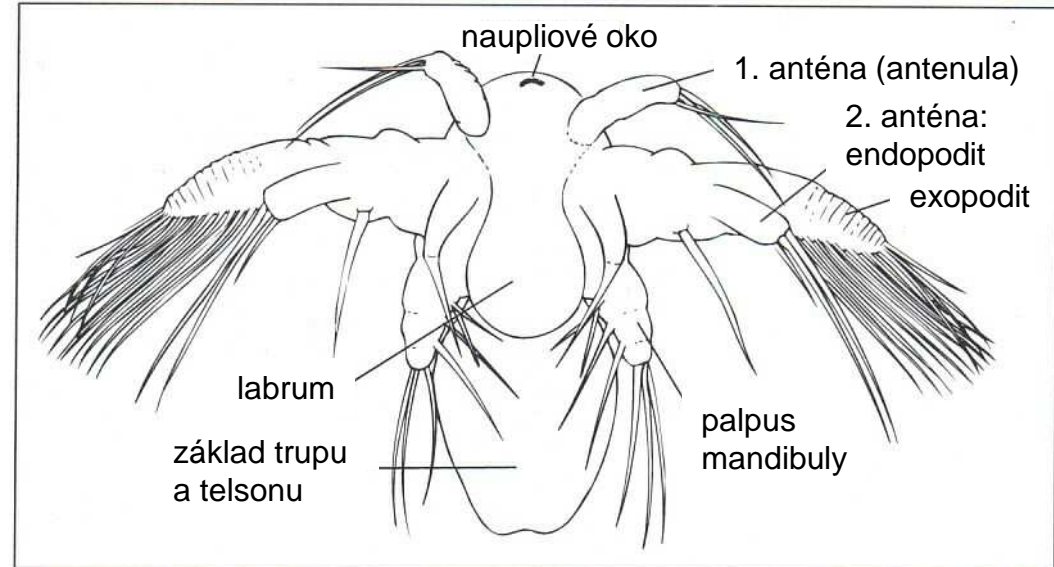
Larva nauplius:

Obr. 241. Nauplius, larva koryšů (podle Clause).
1 — anteny, 2 — dvouvětvné antény a mandibuly (3), 4 — naupliové oko, 5 — antenální vylučovací žláza, 6 — střevo.

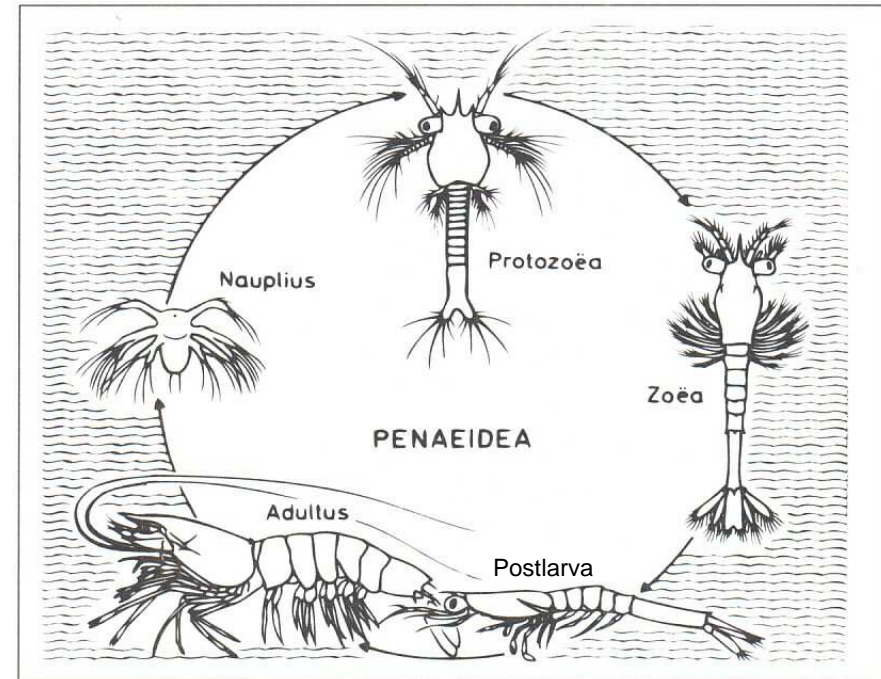
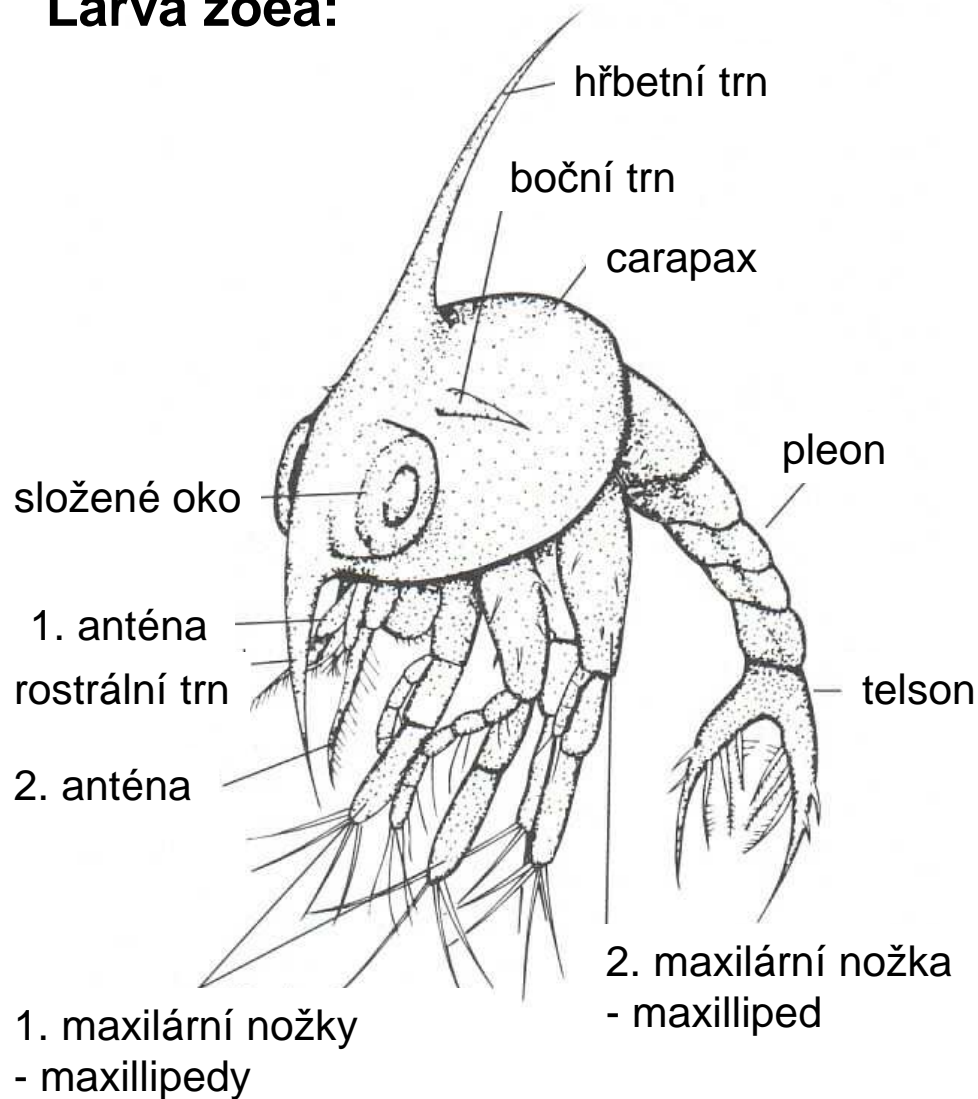
Zdroj: Jasper Nance, Wikimedia Commons

Ventrální pohled na 1. naupliové stádium u druhu *Branchinecta ferox* (Anostraca)

„Crustacea“ - korýši

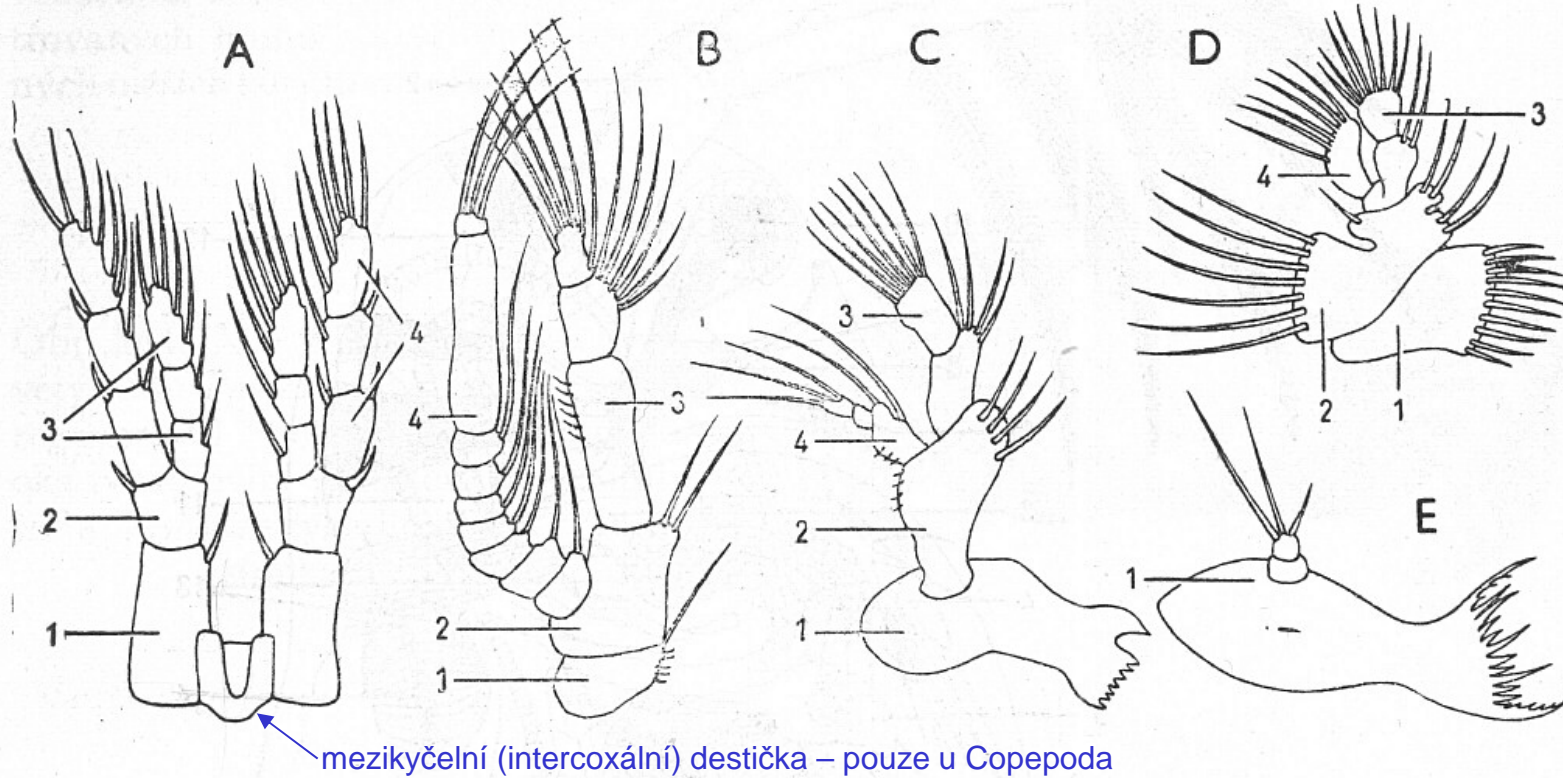
Larva zoëa:

Životní cyklus u Penaeidea (Malacostraca: Decapoda: Dendrobranchiata): Larvy nauplius, protozoëa a zoëa jsou planktonické, postlarva a dospělec bentičtí. U ostatních Decapoda se ontogeneze až po protozoëu (včetně) odehrává ve vajíčku.

Zoëa kraba (Decapoda: Brachyura) z laterofrontálního pohledu

„Crustacea“ - korýši

Obr. 242. Končetiny buchanek (*Copepoda*), (podle Hertwiga).

A–D – *Diaptomus castor*, E – *Cyclops ornatus*.

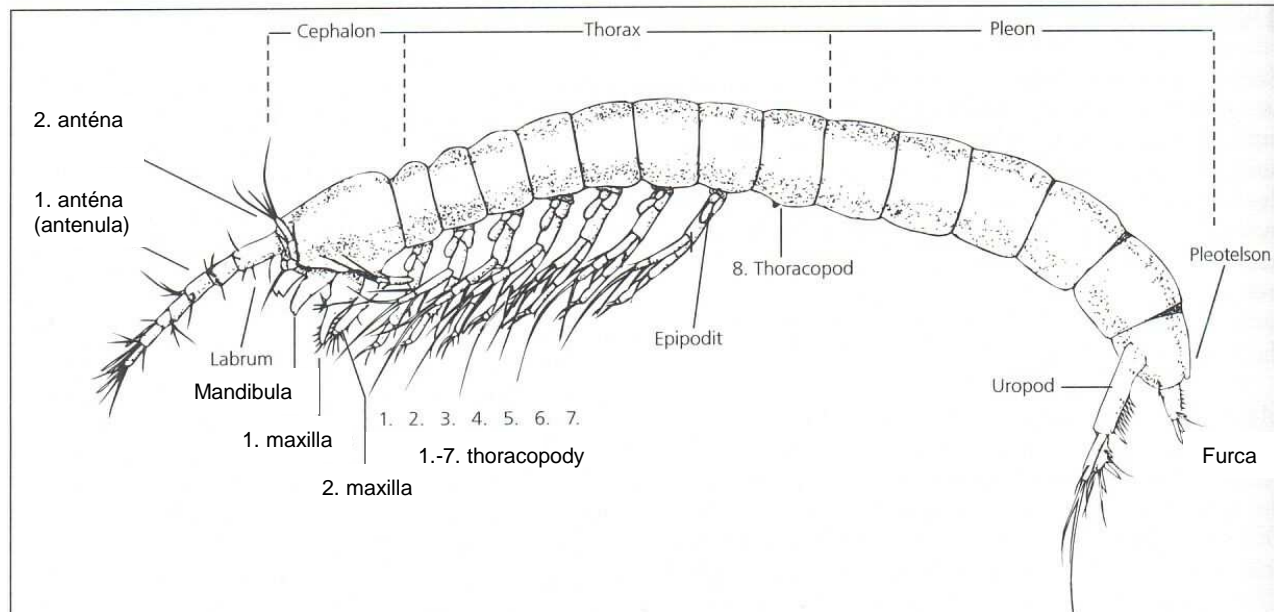
A – jeden pár rozeklaných nožek, B – pravá anténa, C – pravá mandibula, D – pravá maxila, E – pravá mandibula.

1 – koxopodit, 2 – basipodit, 1+2 – protopodit, 3 – endopodit, 4 – exopodit.

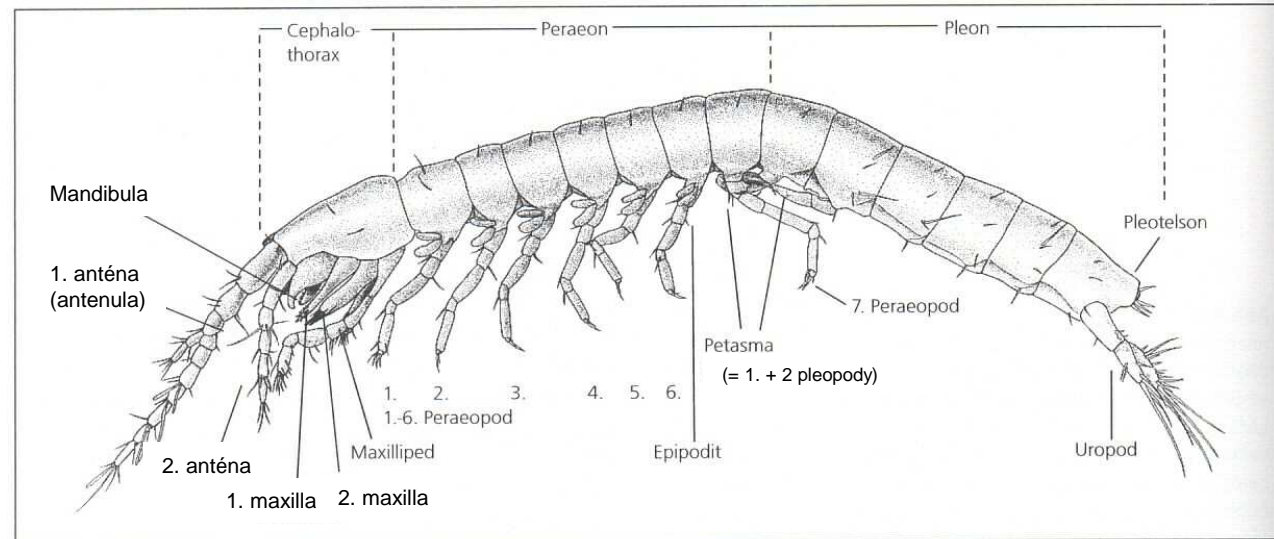
„Crustacea“ - koryši

Příklady členění těla:

Nothobathynella williamsi (Malacostraca: Syncarida: Bathynellacea)

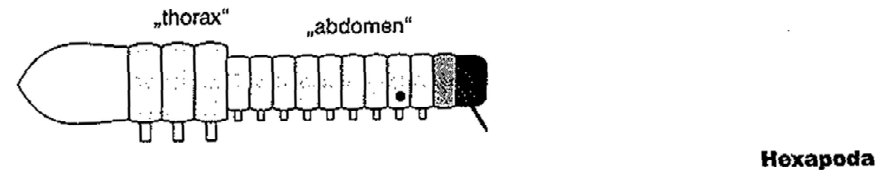
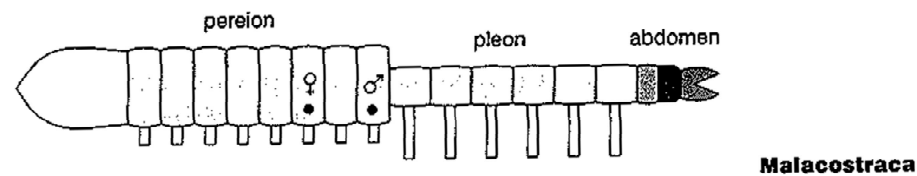
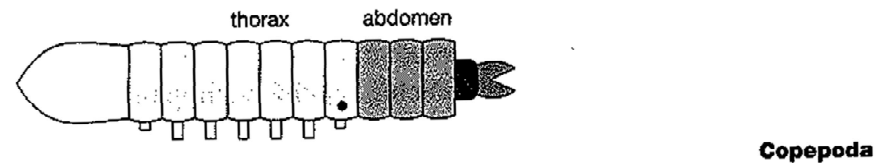
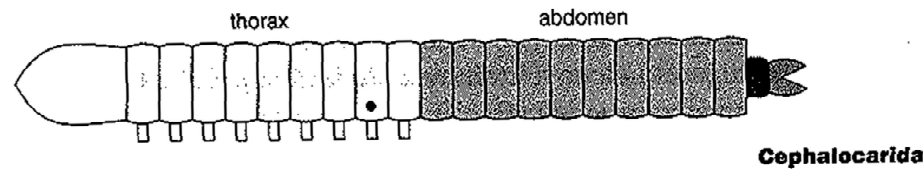
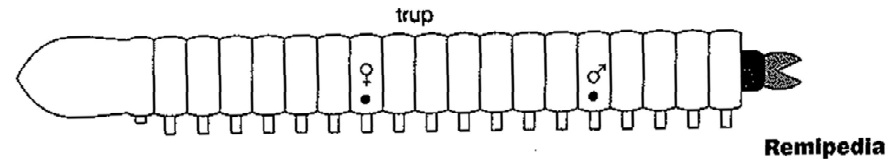

Stygocarella pleotelson (Malacostraca: Syncarida: Anaspidacea)

(Podkmen) Pancrustacea – koryši s. l.

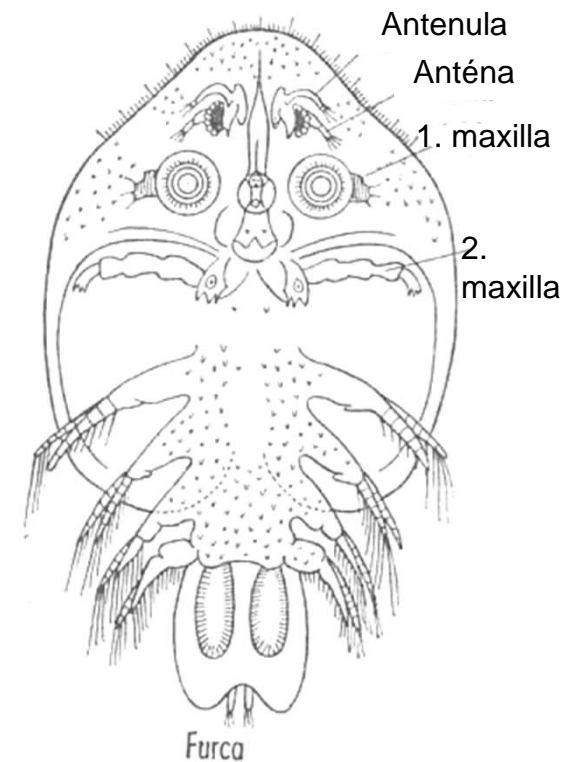
Tagmatizace některých skupin Pancrustacea s vyznačením polohy gonopóru (podle Walosseka a Axe, ze Zrzavého, 2006)

(Třída) Branchiura - kapřivci

- cca 125 druhů
- dočasní ektoparasiti mořských a sladkovodních ryb (občas obojživelníků)
- sají krev a sliz
- tělo dorsoventrálně zploštělé
- carapax kryje thorax celý nebo jeho část
- mandibule tvoří bodavé ústrojí
- oba páry antén tvoří přichytné háčky
- první pár maxil přeměněn v přísavky
- 4 thoracomery mají rozeklané končetiny (plovací)
- abdomen pouze jako nečlánkovaný, plochý, dvoulaločný přívěsek s malou furkou
- délka většinou pod 2 cm
- gonochoristi
- vývoj buďto přes atypickou naupliovou larvu nebo přímý

Autor: Geoff Boxshall
Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike license

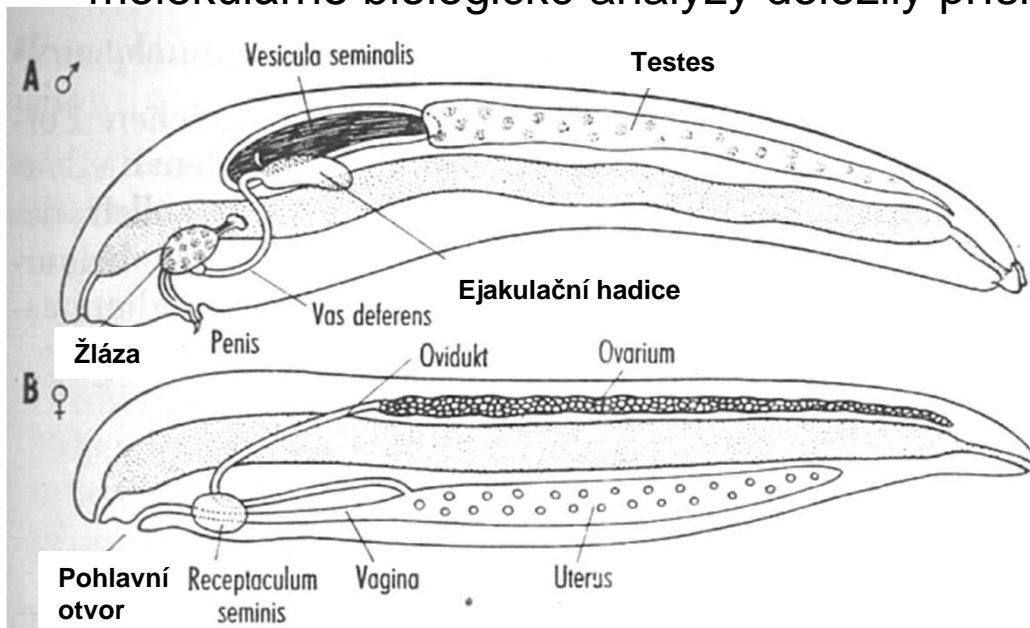
Argulus

(Třída) Pentastomida (= Linguatulida) - jazyčnatky

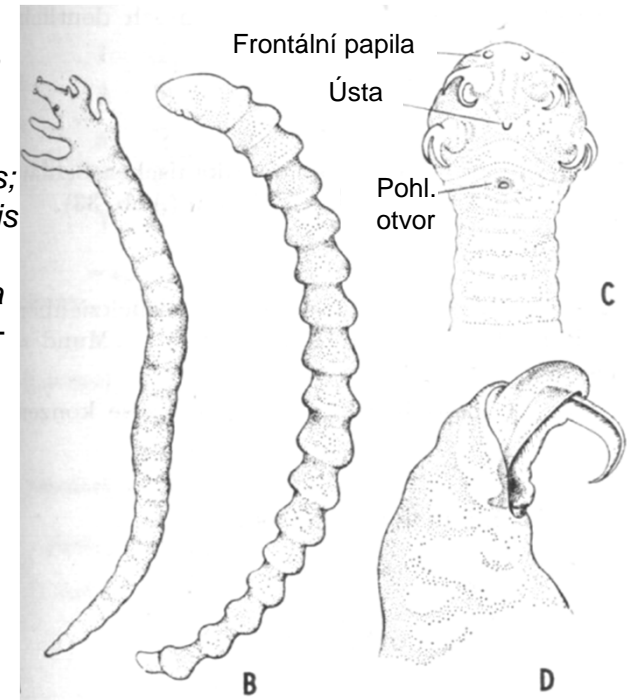
- cca 100 druhů
- většinou tropičtí, ale i v arktidě (u ptáků)
- endoparasiti dýchacích orgánů suchozemských masožravých obratlovců (jediná známá výjimka: sob jako býložravec; 90% hostitelů jsou plazi)
- nedospělá stádia v různých orgánech a různých meziphostitelích (obratlovci a hmyz)
- 2-16 cm dlouhé, červovité tělo (dorsoventrálně zploštělé jen u parazitů nosních dutin)
- gonochoristi, primární larva napadá hostitele přes střevní stěnu
- molekulárně biologické analýzy doložily příslušnost ke Pancrustacea

Samec (vlevo) a samice (vpravo) *Armillifer* sp. (autoři: Dennis Tappe a Dietrich W. Büttner)

Pentastomida:
 A - *Cephalobaena tetrapoda* - dorzální pohled;
 B - *Armillifer armilatus*;
 C - *Leiperia gracilis* - hlava ventrálně;
 D - *Cephalobaena tetrapoda* - onchopodium s háčkem

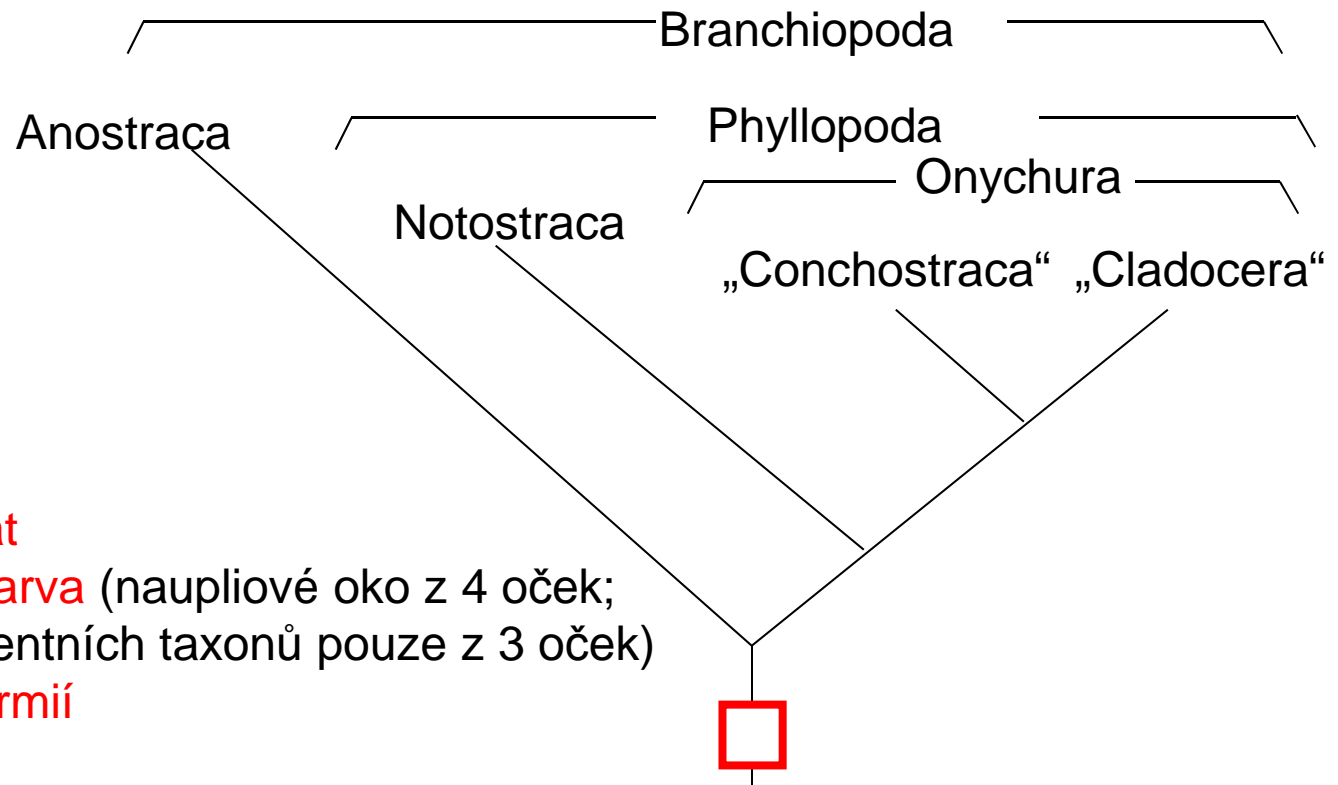
Schématický podélný řez jazyčnatkou: A - samec *Raillietiella mediterranea*, B - samice *Raillietiella boulengeri*

(Podkmen) Pancrustacea – korýši s. l.

(Třída) **Branchiopoda** – žábřonožci

(Phyllopoda – lupenonožci)

- sladkovodní, některé druhy mořské (sekundárně)
- recentní zástupci pouze v extrémních biotopech (vysychající vody, vnitrozemské slané vody)

Autapomorfie:

- zvláštní filtrační aparát
- specifická naupliová larva (naupliové oko z 4 oček; u všech ostatních recentních taxonů pouze z 3 oček)
- specifická stavba spermií

(Třída) Branchiopoda – žábřonožci

(Řád) Anostraca - žábřonožky

- cca 185 druhů
- ve periodických stojatých vodách (říční nivy!), slaných jezerech a tůních, v polárních podmínkách i v trvalých tůních
- délka 15-30 mm (max. 10 cm !)

Chirocephalus shadini - samec (dole) a samice (nahore)

Žábřonožka letní (*Branchipus schaefferi*) - samec

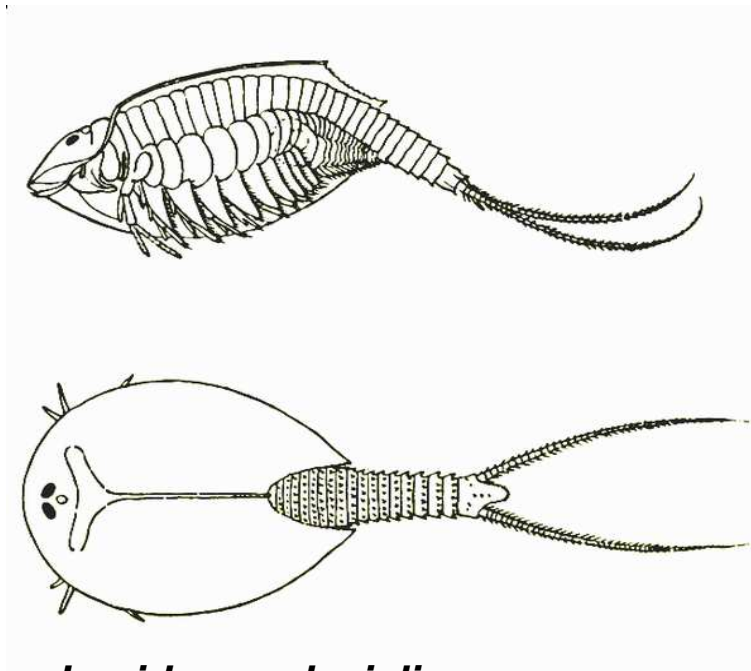
(Třída) Branchiopoda – žábřonožci

(Řád) **Notostraca** - listonožky

- 11 druhů po celém světě (kromě Antarktidy)
- ve periodických stojatých vodách (říční nivy!), v polárních podmínkách i v jezerech
- omnivoři (detritus, drobní živočichové, části rostlin - např. klíčící rýže)
- délka vč. furky do 10 cm !

Triops cancriformis

Lepidurus glacialis

Lepidurus packardii

(Třída) Branchiopoda – žábřonožci

(Řád) „**Conchostraca**“ - škeblovky

- tělo laterálně zploštělé, kryté dvouchlopňovou skořápkou
- patrně polyfyletický taxon
- monofyletické jsou taxony Spinicaudata a Laevicaudata, společně s „Cladocera“ tvoří asi monofylum Onychura

Spinicaudata (cca 180 druhů):

- délka většinou přes 10 mm
- bentičtí v periodických sladkých vodách

Laevicaudata (cca 40 druhů):

- délka samic přes 6 mm, samci menší
- v periodických vodách, většinou na dně

Eoleptestheria ticinensis

Leptestheria dahalacensis

(Třída) Branchiopoda – žábřonožci

(Řád) „Cladocera“ - perloočky

- s ohledem na řadu významných morfologických rozdílů, které lze hodnotit jako autapomorfie, bývají děleny na několik monofyletických taxonů (**synapomorfie nejsou známy**, nedávné **výsledky molekulárních analýz** ale překvapivě **podporují monofylii** perlooček)

Anomopoda (přes 300 druhů):

- v prakticky všech mikrohabitátech sladkých vod (v trop. deštných lesích i v mechu a listovém opadu)
- velký ekologický význam mají hlavně jako zooplankton
- velikost 0,26-6 mm

Bosmina sp.

Daphnia pulex

(Třída) Branchiopoda – žábřonožci

(Řád) „**Cladocera**“ - perloočky

Anomopoda

Pohlavní rozmnožování, většinou za střídání parthenogenetických a bisexuálních generací (heterogonie; někdy však obligátní parthenogenese). Vývoj přímý, parthenogenetické samice jsou živorodé.

Daphnia pulex: Přímý vývoj parthenogeneticky zplozeného jedince (samice je živorodá)

Samice s trvalými
- diploidními - vajíčky v ehippiu

Carapax samce

(Třída) Branchiopoda – žábřonožci

(Řád) „Cladocera“ - perloočky

Ctenopoda

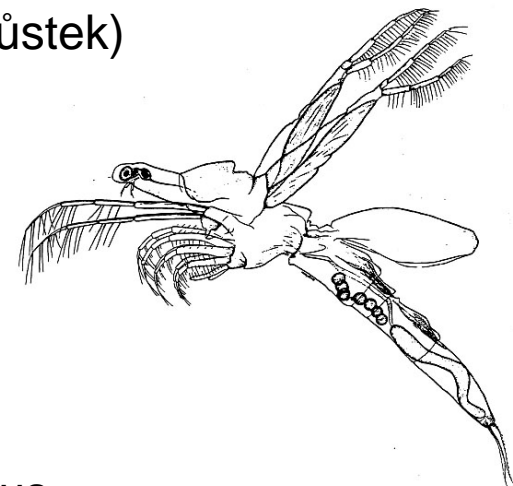
- délka do 4 mm
- sladkovodní, 1 mořský rod
- gonochoristi, častá parthenogenese
- vývoj přímý (chybí nauplius), častá heterogonie

Onychopoda

- v mořích i vnitrozemských vodách (pouze holarktis)
- dravci
- velikost do 12 mm (z toho většinu tvoří caudální výrůstek)
- vývoj přímý, častá heterogonie

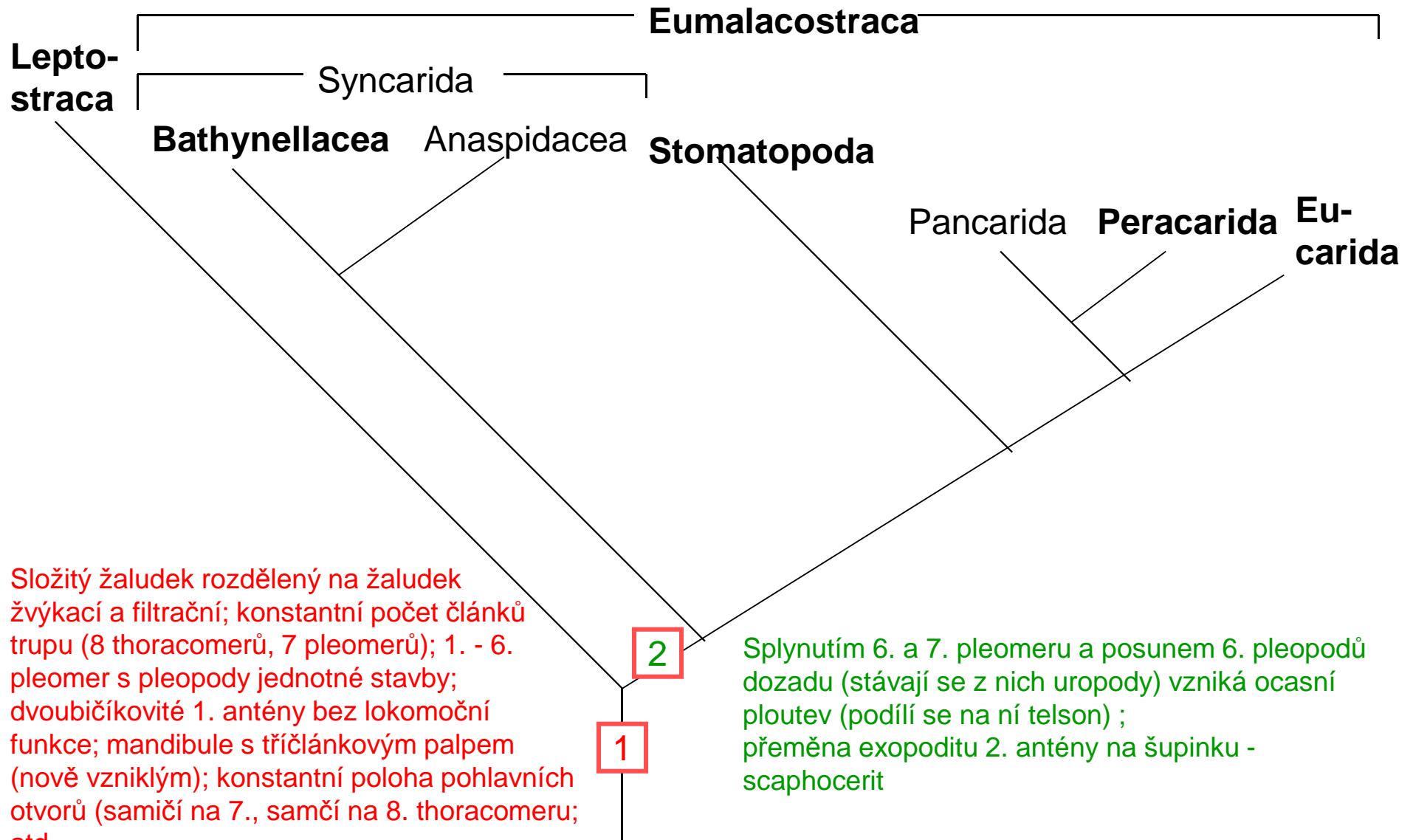
Haplopoda

- pouze *Leptodora kindti* - ramenatka velká
- stojaté sladké vody, holarktické rozšíření
- planktonický dravec
- přímý vývoj parthenogenetických generací, vývoj z oplozených trvalých vajíček přes metanauplius

Leptodora kindti

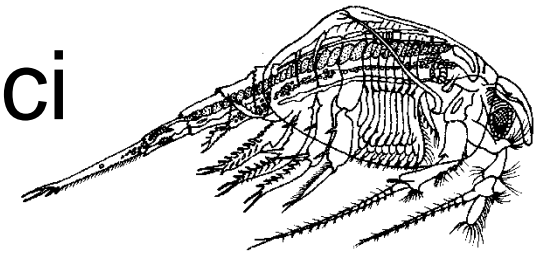
(Třída) Malacostraca - rakovci

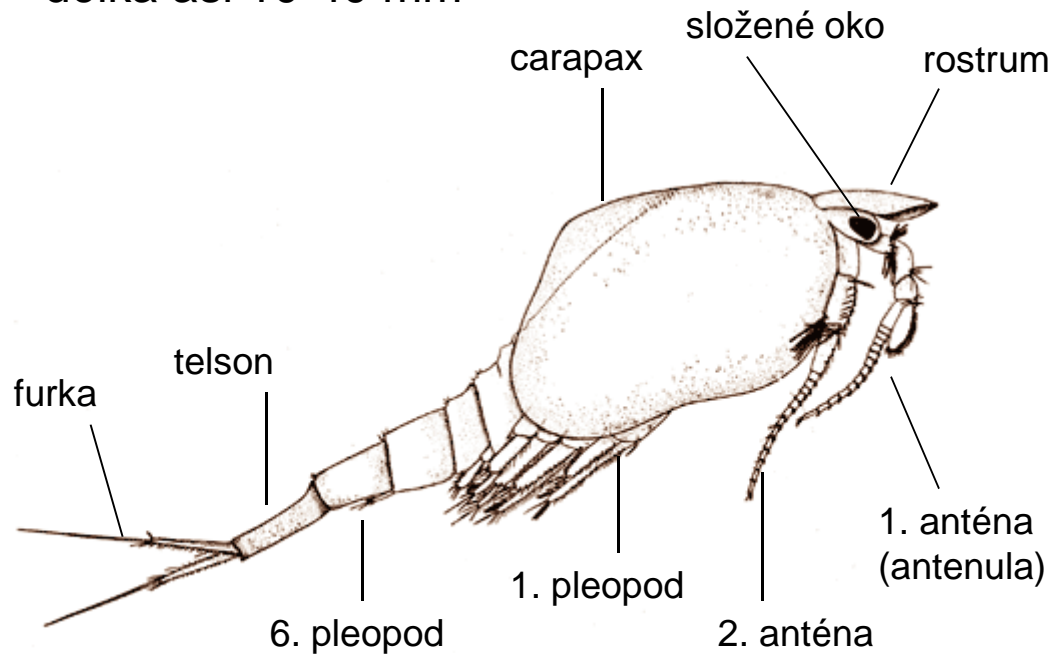
(Třída) Malacostraca - rakovci

(Řád) Leptostraca = Nebaliacea - nebálie

- 13 recentních druhů
- mořští: bentičtí na bahnitých sedimentech od litorálu po hlubiny; 1 pelagiální druh
- filtrovači
- 8 článků thoraxu, 7 článků pleonu, velký dvouchlopňový carapax překrývá thorax a část pleonu
- délka asi 10-40 mm

Nebalia sp. July/03
Livingston, © BIODIDAC

Nebalia sp.

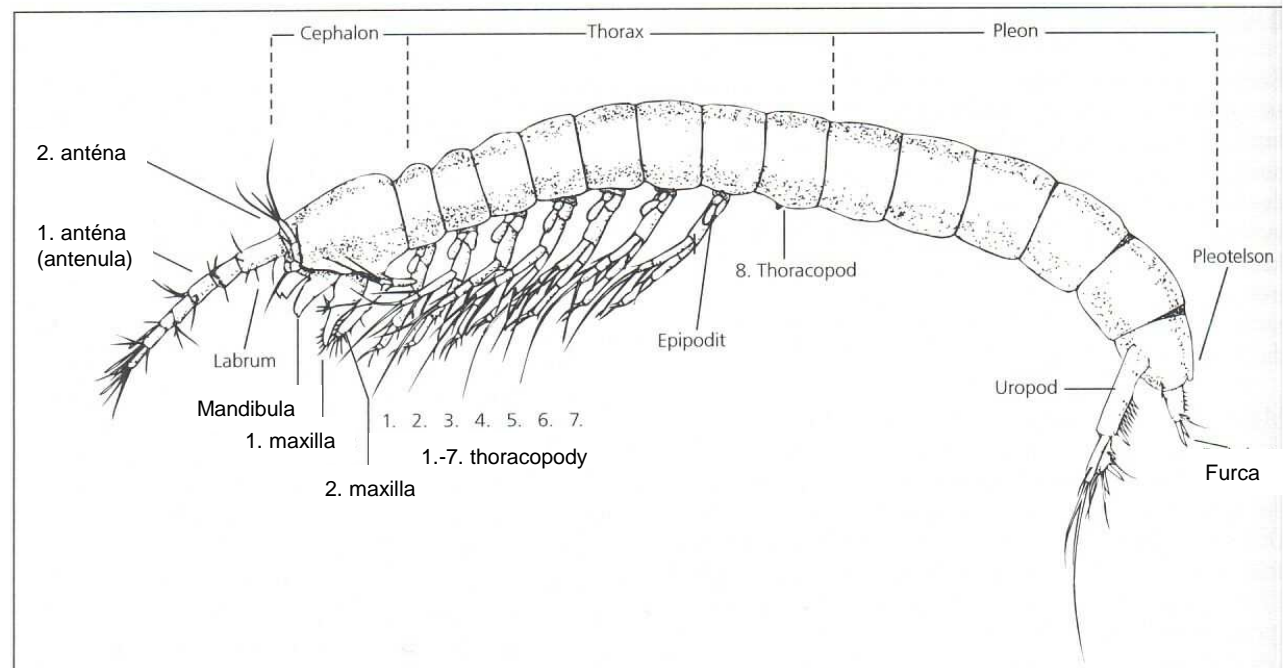
Nebalia sp.

(Třída) Malacostraca - rakovci

Syncarida (autapomorfie: carapax kryje pouze hlavu)

(Řád) **Bathynellacea** - bezkrunýřky

- cca 160 druhů
- ve zvodnělých štěrcích a písčích (podzemní voda, několik druhů i ve slané vodě mořských písčinych pláží), 2 druhy pelagiální v hloubkách Bajkalského jezera
- 8 článků thoraxu, 5 článků pleonu, pleotelson (6. článek pleonu srostlý s telsonem)
- pleopody nanejvíš na první dvou člancích (+ uropody na pleotelsonu)
- délka 0,5 - 3,4 mm
- naupliové stádium ve vajíčku, vývoj přes parazoëu

Notobathynella williamsi

(Třída) Malacostraca - rakovci

(Řád) Stomatopoda = Hoplocarida - ústonožci

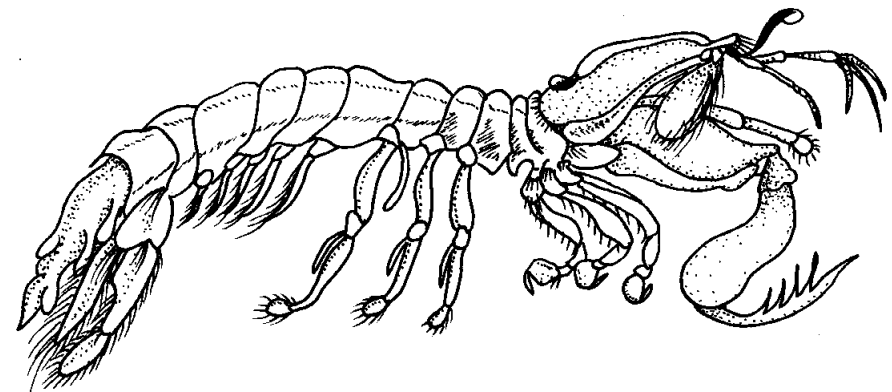
- cca 350 druhů
- mořští, většinou v (sub)tropických mělkých mořích
- žijí v chodbách v měkkých substrátech nebo ve štěrbinách tvrdých substrátů
- dravci - živí se pouze živě ulovenou kořistí
- 2. pár maxilliped tvoří velké uchopovací končetiny
- 8 článků thoraxu, 6 článků pleonu; plochý carapax kryje jen přední část hrudi
- délka 15-340 mm

Allima gracilis
(Squillaidae): Larva

Odontodactylus scyllarus

Ivy Livingston © BIODIDAC

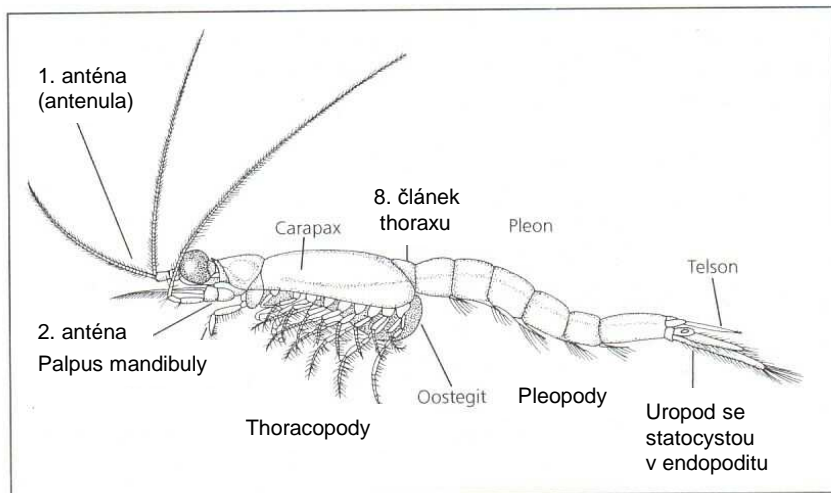
Squilla sp.

(Třída) Malacostraca - rakovci

Peracarida

(Řád) Mysidacea - vidlonožci

- cca 780 druhů
- výskyt hlavně v pobřežních vodách moří, cca 25 druhů sladkovodních
- bentičtí (na či ve sedimentu), některé druhy pelagiální
- carapax kryje většinu thoraxu (splynutí pouze s prvními 4 thoracomery)
- mandibule jsou asymetrické (lacinia mobilis pravé mandibule redukovaná)
- délka většinou asi 30 mm (3-300 mm)

Antarctomysis sp. (Lophogastrida)

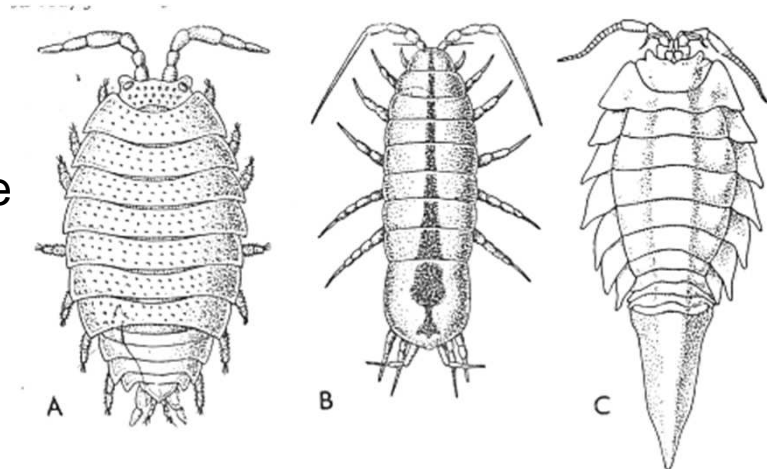
Gnathopausia zoea (Lophogastrida)

(Třída) Malacostraca - rakovci

Peracarida

(Řád) Isopoda - stejnonožci

- přes 10 000 druhů
- ekologicky diverzifikovaná skupina: vodní (v mořích od mělčin po hlubiny; v jezerech, vodních tocích, podzemní vodě, horkých pramenech, slaných jezerech atd.) i suchozemské druhy (některé s životním cyklem zcela nezávislým na vodním prostředí)
- řada parazitických forem, často s velmi odvozenou anatomií
- dorsoventrálně zploštělé tělo (při dorsálním pohledu většinou oválné)
- 1. článek hrudi splynul s hlavou v cephalothorax, následuje peraeon (hrudní články 2-8), pleon (5 krátkých článků) a pleotelson (6. článek pleonu splynutý s telsonem)
- peraeopody bez exo a epipoditů, kráčivé
- délka 1-45 cm, většinou 1-5 cm
- gonochoristi (vyskytuje se hermafroditismus)
- u suchozemských druhů výskyt parthenogenese
- přímý vývoj v marsupiu (prostor pod sternity peraeonu uzavíraný deskovitými výrůstky kyčlí (tzv. oostegity)

Obr. 280. Stejnonožci (*Isopoda*).

A – mokřice obecná (*Porcellio scaber*), B – beruška vodní (*Asellus aquaticus*), C – *Mesidothea entomon*.

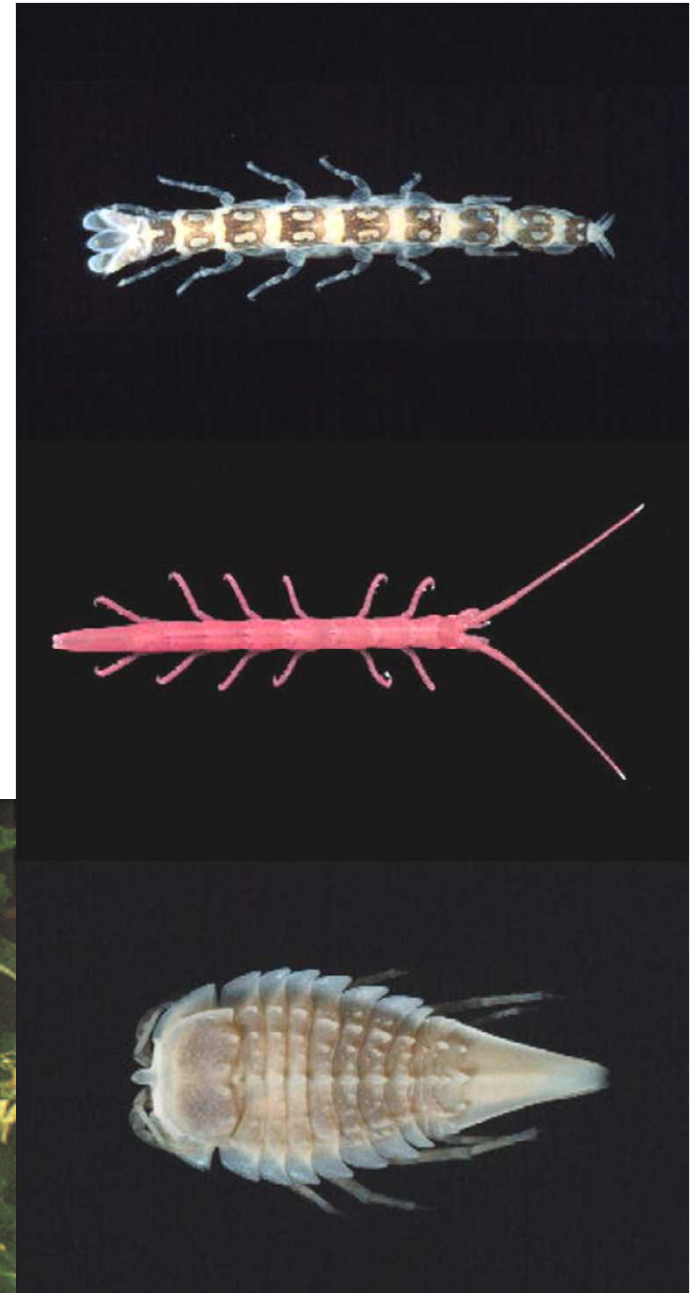

(Třída) Malacostraca - rakovci

Peracarida

(Řád) **Isopoda** - stejnonožci

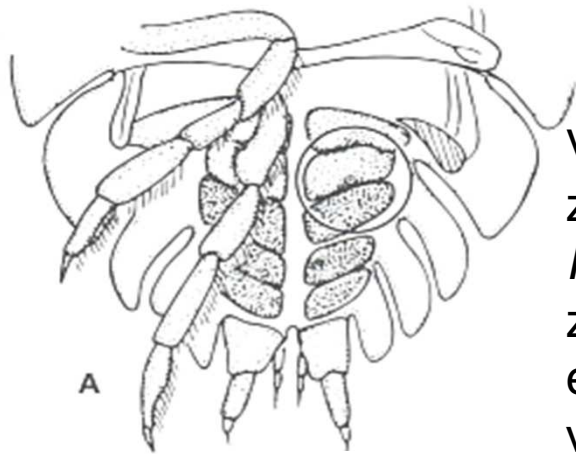
Příklady různých mořských druhů:

(Třída) Malacostraca - rakovci

Peracarida

(Řád) Isopoda - stejnonožci

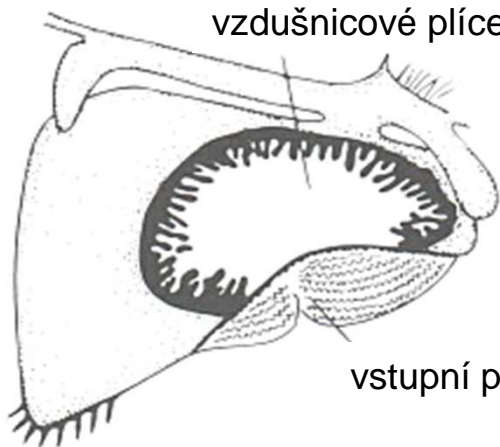

A

vzdušnicové plíce

Vzdušnicové plíce u suchozemského stejnonožce - stinky *Porcellio scaber*. A - pleopody z ventrálního pohledu (v kruhu exopodity 1. - 3. levého pleopoditu, v důsledku naplnění vzduchem je 1. - 2. exopodit bílý)

B - exopodit s dýchacím otvorem na vstupním poli

B

vstupní pole s dýchacím otvorem

Svinka *Armadillidium granulatum*
z mediteránní oblasti – schopnost volavce
(zdroj: Alvesgaspar, Wikimedia Commons)

© CORNUET

Porcellio scaber

(Třída) Malacostraca - rakovci

Peracarida

(Řád) Amphipoda - různonožci

- cca 6 000 druhů (z toho Gammaridea 85 %)
- výskyt v mořích od slapové zóny po hlubiny (dominují v mělkých mořích mírného a polárního pásma), rovněž ve vnitrozemských povrchových i podzemních vodách, v (sub)tropických lesích ve vlhkém listovém opadu
- různorodé potravní specializace (zoo, nekro, sapro, mikro a fytofagové)

Gammarus pulex.

Hyalella azteca

Carellinoides sp.

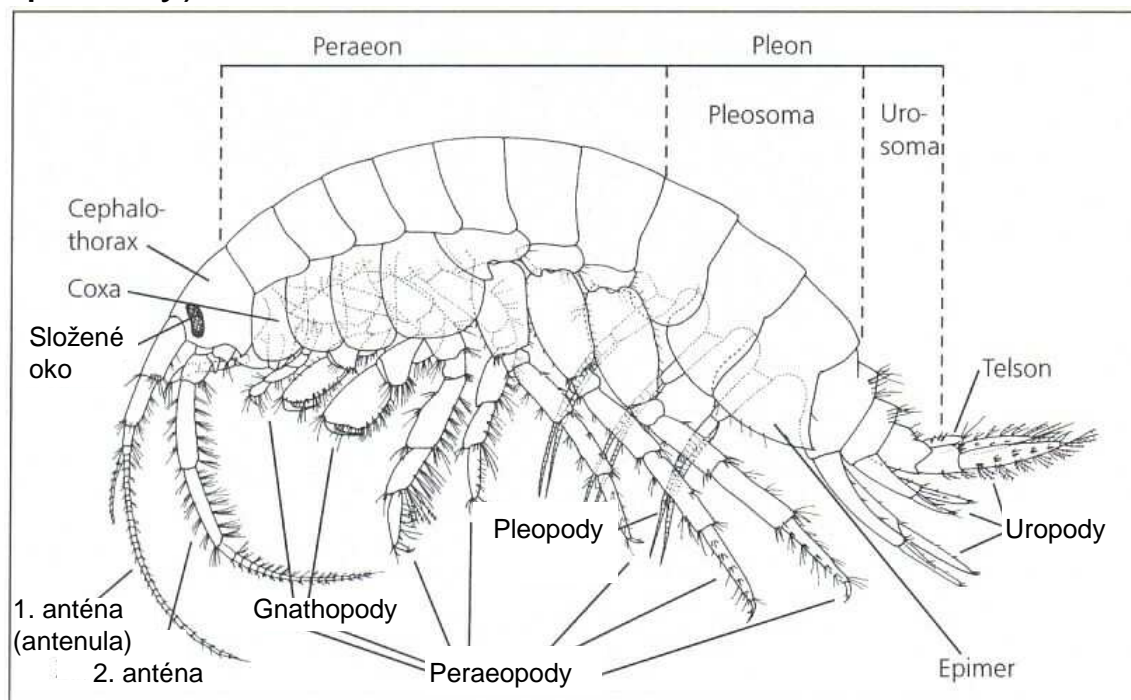
Maera mastersi

(Třída) Malacostraca - rakovci

Peracarida

(Řád) Amphipoda - různonožci

- délka 1 mm - 28 cm (většinou několik málo cm)
- tělo zpravidla laterálně zploštělé
- hlava srostlá s 1. článkem hrudi v cephalothorax
- končetiny 2. a 3. článku hrudi, tzn. 1. a 2. článku peraeonu, tvoří gnathopody (slouží k uchopení a zpracování potravy)
- gonochoristi
- přímý vývoj v marsupiu

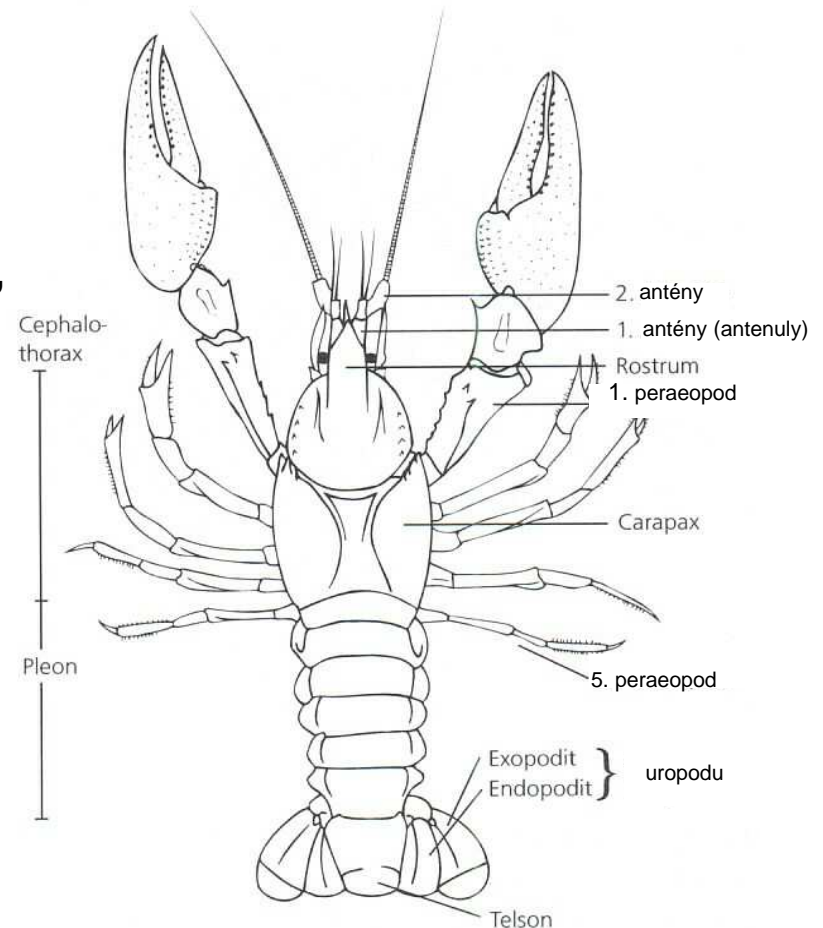
Laterální pohled na blešivce (*Gammarus* sp., Gammaridea, Amphipoda)

(Třída) Malacostraca - rakovci

Eucarida

(Řád) Decapoda - desetinožci

- cca 10 000 druhů
- 1 mm - 60 cm
- rozpětí 1. páru peraeopodů max. 4 m
(krab japonský - *Macrocheira kaempferi*)
- ve všech světových mořích (a všech hloubkách),
v polárních oblastech však málo druhů
- řada sladkovodních a suchozemských druhů
(ti druzí se rozmnožují v moři!), osídlení
nemořských biotopů vícekrát konvergentně
- členění těla pouze na dvě tagmata:
cephalothorax (všech 8 thoracomerů
srostlo s carapaxem) a pleon (s telsonem)
- u peraeopodů je exopodit redukován
- gonochoristi (vzácně hermafroditi)
- vývoj u Penaeidae (Dendrobranchiata)
přes nauplius, protozoëu a zoëu,
u ostatních vývoj po protozoëu (včetně)
ve vajíčku

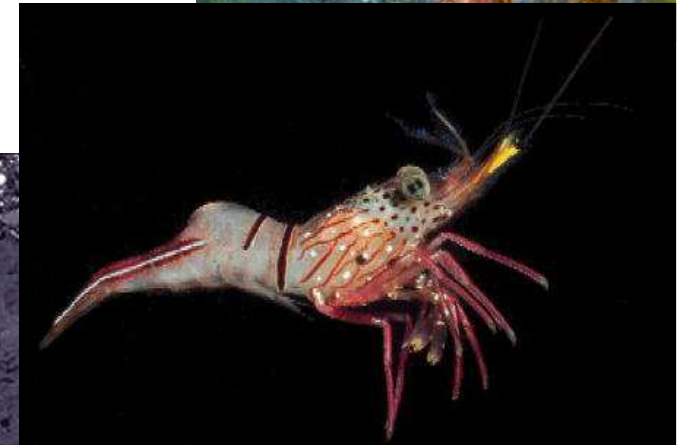
Dorsální pohled na raka amerického
(*Orconectes limosus*, Decapoda: Peocyemata)

(Třída) Malacostraca - rakovci

Eucarida

(Řád) Decapoda - desetinožci

Příklady různých druhů:

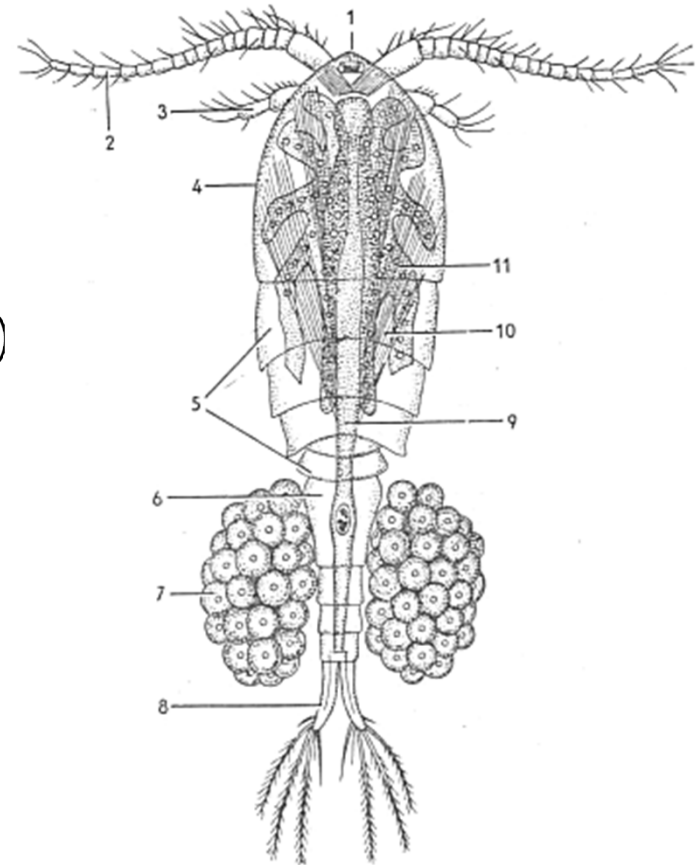

(c) 1998 Keith A. Crandall

(c) Keith A. Crandall

(Třída) Copepoda - klanonožci

- přes 10 000 recentních druhů
- ve všech vodních biotopech od mořských hlubin po louže na vysokohorských ledovcích
- většina druhů v moři (bentál, pelagiál, fytál)
- některé druhy jsou semiterestrické (v půdní vodě)
- velký ekologický význam (součást pelagiálního potravního řetězce - zooplanktonu; největší zdroj živočišných bílkovin na světě!)
- mikrofytofágové (žerou fototrofní prvky)
- asi polovina druhů žije v nějaké vazbě na jiného živočicha (např. paraziticky)
- velikost volně žijících druhů: 0,5-28 mm
- cephalothorax (hlava + 1-2 thoracomery), peraeon (4-5 článků) a abdomen (5 článků vč. telsonu, bez končetin, 1. a 2. článek mohou být srostlé v jeden tzv. genitální)
- rozeklané nohy (peraeopody) páru spojeny intercoxální destičkou

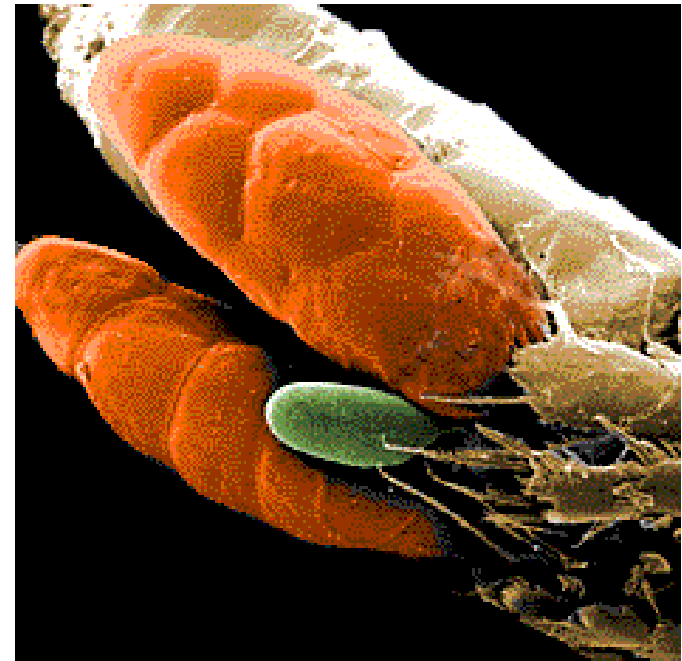

Buchanka obecná (*Cyclops strenuus*)
- samice: 1 - oko, 2 - 1. antény (antenuly),
3 - (2.) antény, 4 - cephalothorax,
5 - peraeon (2. - 5. hrudní článek),
6 - genitální segment (dvojitý); 7 - vaječný
váček, 8 - furka, 9 - střevo, 10 - podélné
hrudní svaly, 11 - vaječník

(Třída) Copepoda - klanonožci

Cyclops bicuspidatus – samička (nahore)
a sameček (vpravo) z Michiganského jezera.
(Zdroj: J. Liebig (NOAA GLERL, 2000), Wikimedia Commons)

Vaječné váčky

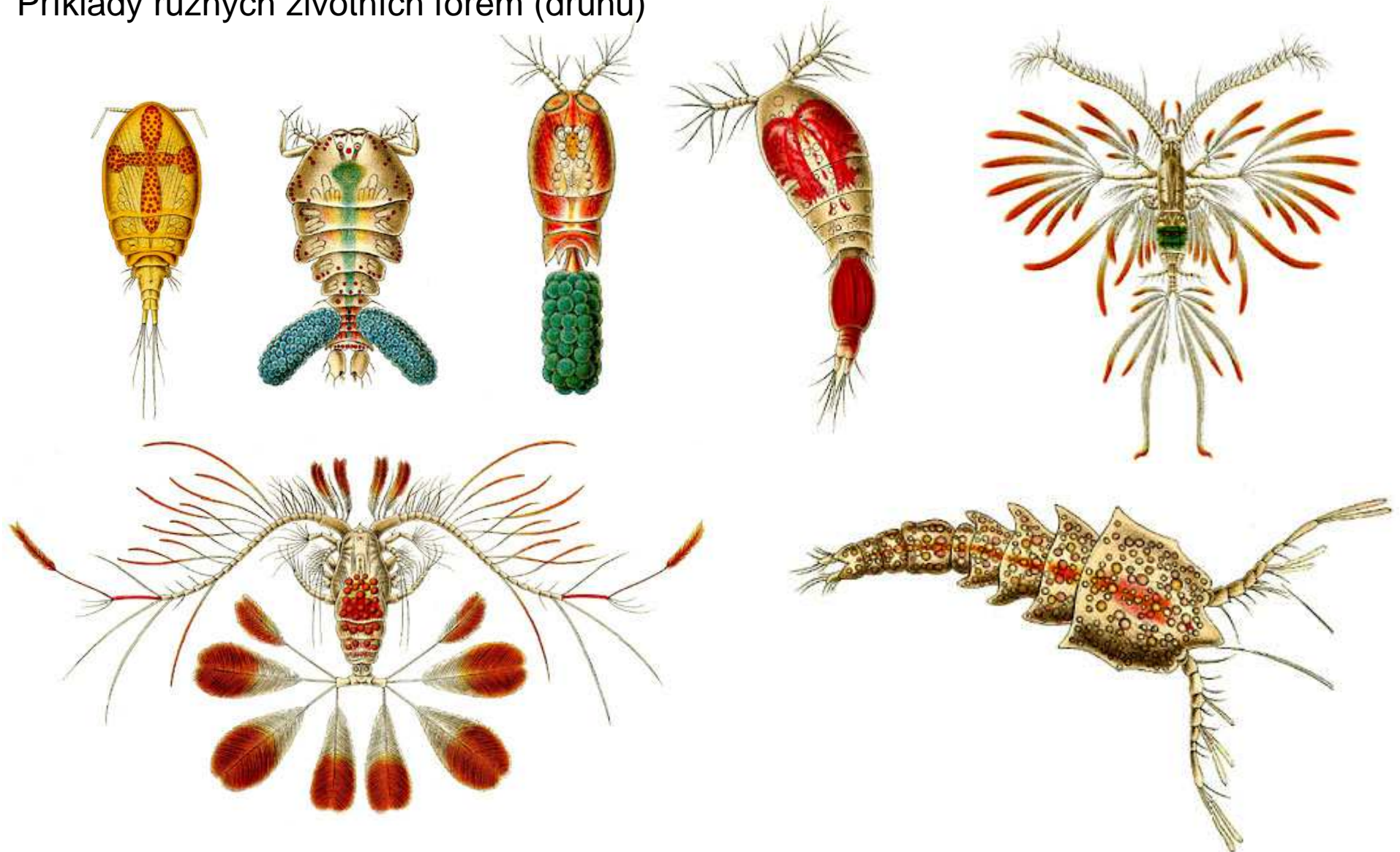

Cyclops sp.

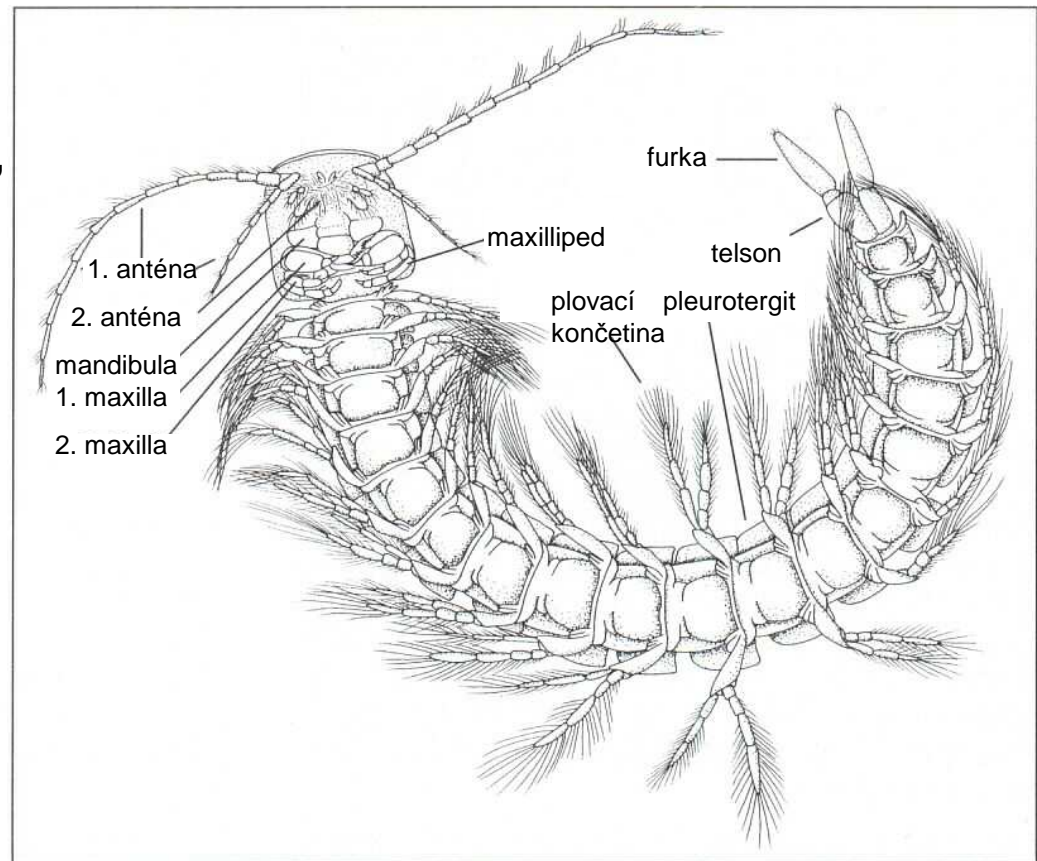
(Třída) Copepoda - klanonožci

Příklady různých životních forem (druhů)

(Třída) Remipedia - veslonožci

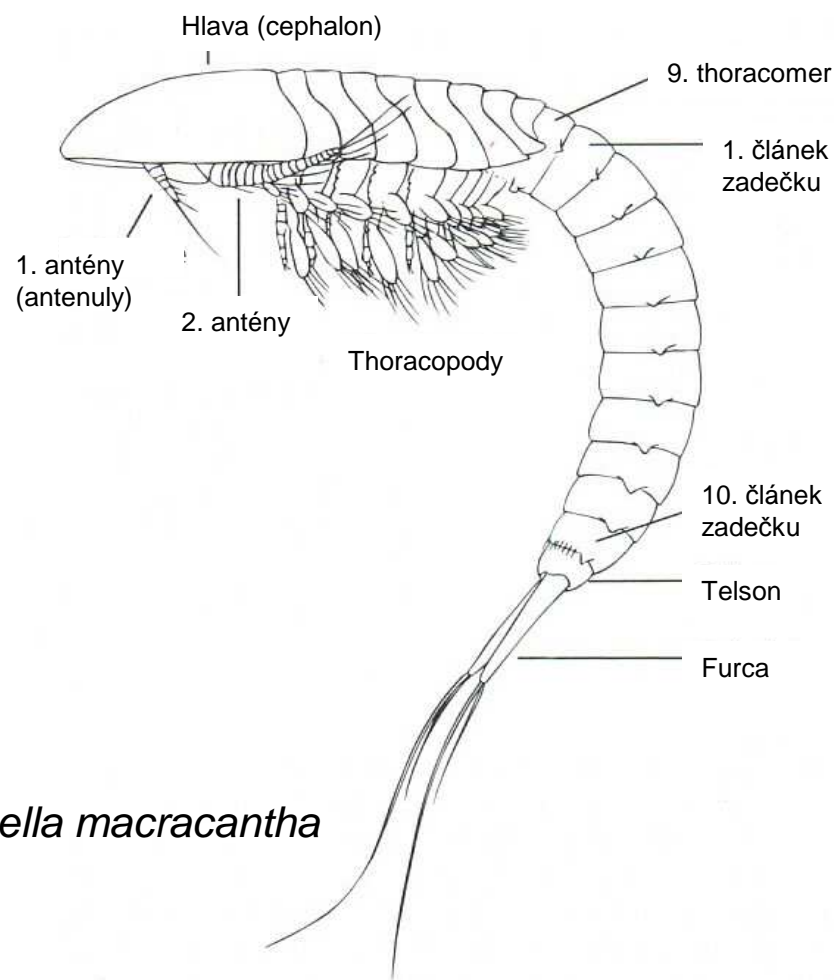
- objeveni 1981, známo 17 druhů (aktualizovaný údaj z r. 2008)
- žijí v pobřežních jeskyních v mořské vodě chudé na kyslík (vlivem převrstvení sladkou vodou): Karibik, Atlantik (Bahamy, Kanárské ostrovy), Austrálie
- zoofágové (dravci) a filtrátoři jemných částic
- délka těla 9-45 mm
- členění těla: cephalothorax (hlava splynula s 1. článkem trupu - nese maxillipedy), trup (truncus) s homonomními články (16-38) s končetinami, telson s furkou
- antenula dvouvětevná (jedinečné!)
- hermafroditi
- bez očí, pigmentů, plavou na zádech

Speleonectes onida (Remipedia): plave břišní stranou nahoru

(Třída) **Cephalocarida** - volnohlavci

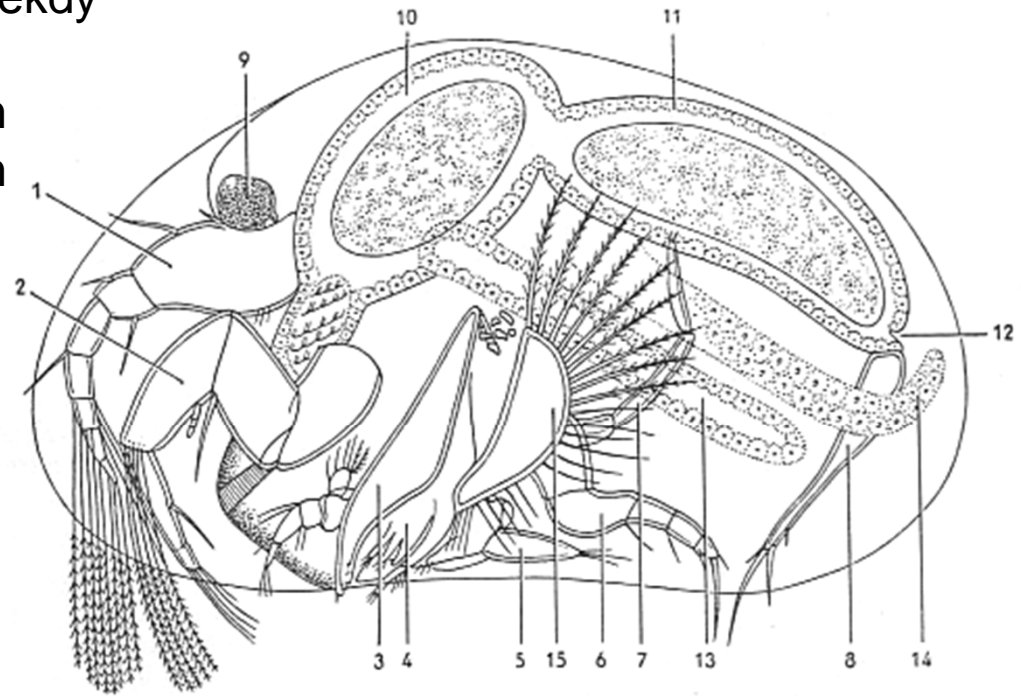
- objeveni 1953, známo 11 druhů (aktualizovaný údaj z r. 2006)
- žijí na rozhraní mezi bahnitým dnem a vodním sloupcem od mořských mělčin až do hlubin (Atlantik, Pacifik, Středozevní moře)
- saprofágové (detritivoři)
- délka těla cca 3 mm
- členění těla: cephalon, thorax (9 článků), abdomen (10 článků); telson s furkou
- hermafroditi (simultánní)
- složené oči jsou redukovány

Hutchinioniella macracantha

(Třída) Ostracoda - lasturnatky

- cca 5 000 recentních druhů (cca 40 000 fosilních)
- mořští, sladkovodní (bentál, méně pelagiál), někteří semiterestriční (vlhký listový opad)
- různorodé potravní specializace
- tělo nečlánkované (články splynuly, trup původně z 10 článků a telsonu)
- max. 7 párů končetin (5 hlavových a někdy také 1. a 2. thoracopody)
- tělo kryto dvouchlopňovým carapaxem (chlopně dorsálně spojené kutikulárním vazem, skořápka dvoustěnná, vnější stěna často inkrustovaná)
- délka 0,1-23 mm
- většinou gonochoristi (některé sladkovodní druhy parthenogenetické)
- vývoj přes atypickou naupliiovou larvu
- častí (mezi)hostitelé parazitů,
- řada parazitických druhů

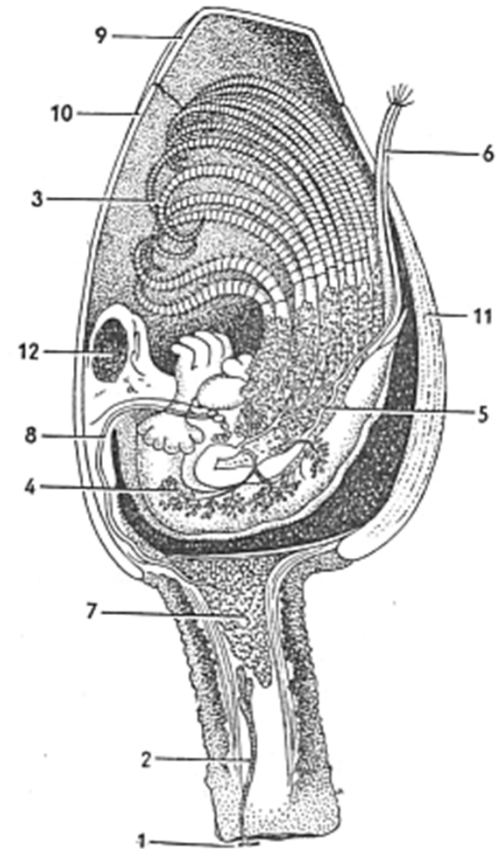
Obr. 245. Lasturnatka *Eucypris virens* (podle Vávry).

1 – antenula, 2 – anténa, 3 – mandibula, 4 – maxila I. páru, 5 – maxila II. páru, 6–7 – I. a II. pár hrudních nožek, 8 – vidlice neboli furka, 9 – oko, 10 – žaludek, 11 – střevo, 12 – řitní otvor, 13 – jaterní váček, 14 – vaječník, 15 – exopodit neboli dýchací výrůstek maxil prvního páru.

(Třída) Thecostraca = Cirripedia - svijonožci

- cca 1 300 druhů (vč. fosilních?)
- dospělci vždy přisedlí, buďto na substrátu nebo jako vysoce specializovaní paraziti
- mořští (vč. brakických vod)
- anatomie velmi rozmanitá, spolunáležitost dokládána typickými larvami (růžkatý nauplius, cypris)

Thoracica (cca 1 100 druhů):
vilejší (se stopkou) a svijonožci
(přímo přirostlí k substrátu)

Obr. 274. Vnitřní ústrojnost vilejší stvolnatého (*Lepas anatifera*), (podle Clause).

1 – antenula, 2 – cementová žláza, 3 – hrudní úponkovité nožky, 4 – varle, 5 – chámovod, 6 – kopulační ústroj, 7 – vaječník, 8 – vejcovod, 9 – tergum, 10 – scutum (štíť), 11 – carina, 12 – adductor scutorum = sval přitahovač štítu.

(Třída) Cirripedia = Thecostraca - svijonožci

Acrothoracica (cca 40 druhů)

- zavrtávají se do vápenatého substrátu (vápenec, ulity, korály)

Rhizocephala - kořenohlavci (cca 230 druhů)

- výhradně endoparasitický způsob života (převážně u jiných skupin korýšů, až na výjimky mořští)
- **samice má tělo z dvou částí: interna** prorůstá hostitele jako větvená síť trubiček, na ní je přes stopku napojena **externa** - váčkovitý výrůstek ventrálně na pleonu hostitele (zpravidla), který obsahuje ganglion, párovité vaječníky a dutinu ve které zrají vajíčka
- složité životní cykly
- gonochoristi

Kořenohlavec krabí (*Sacculina carcini*):

A - nauplius (rohatý);

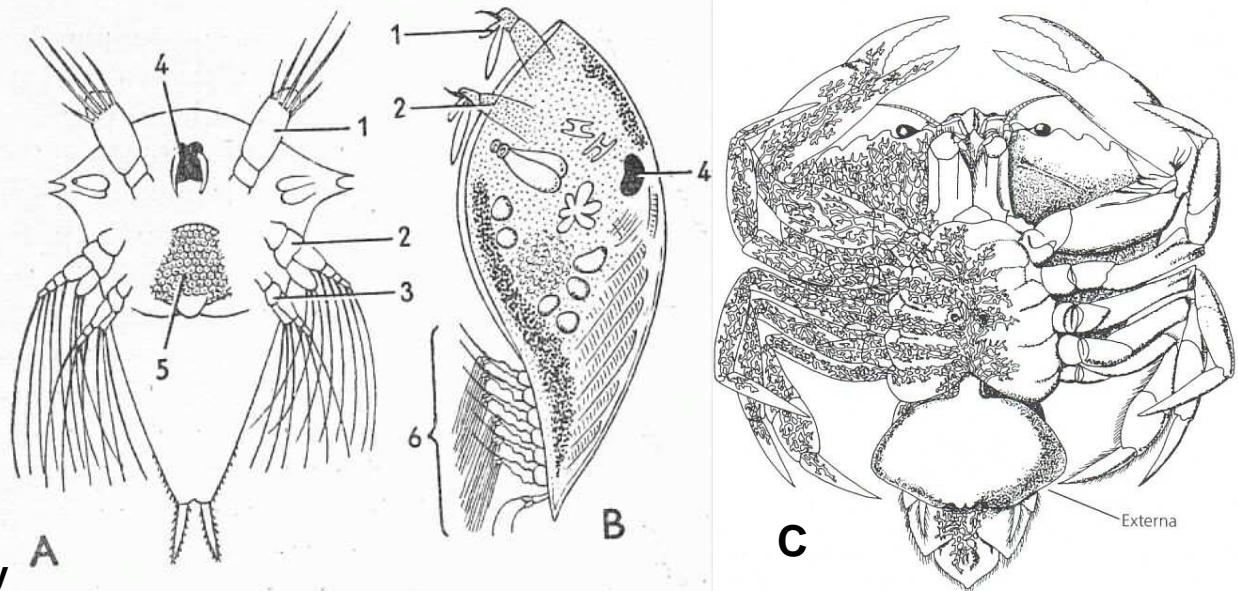
B - cypris (s dvouchlopňovým carapaxem);

C - napadený krab *Carcinus maenas* (Decapoda)

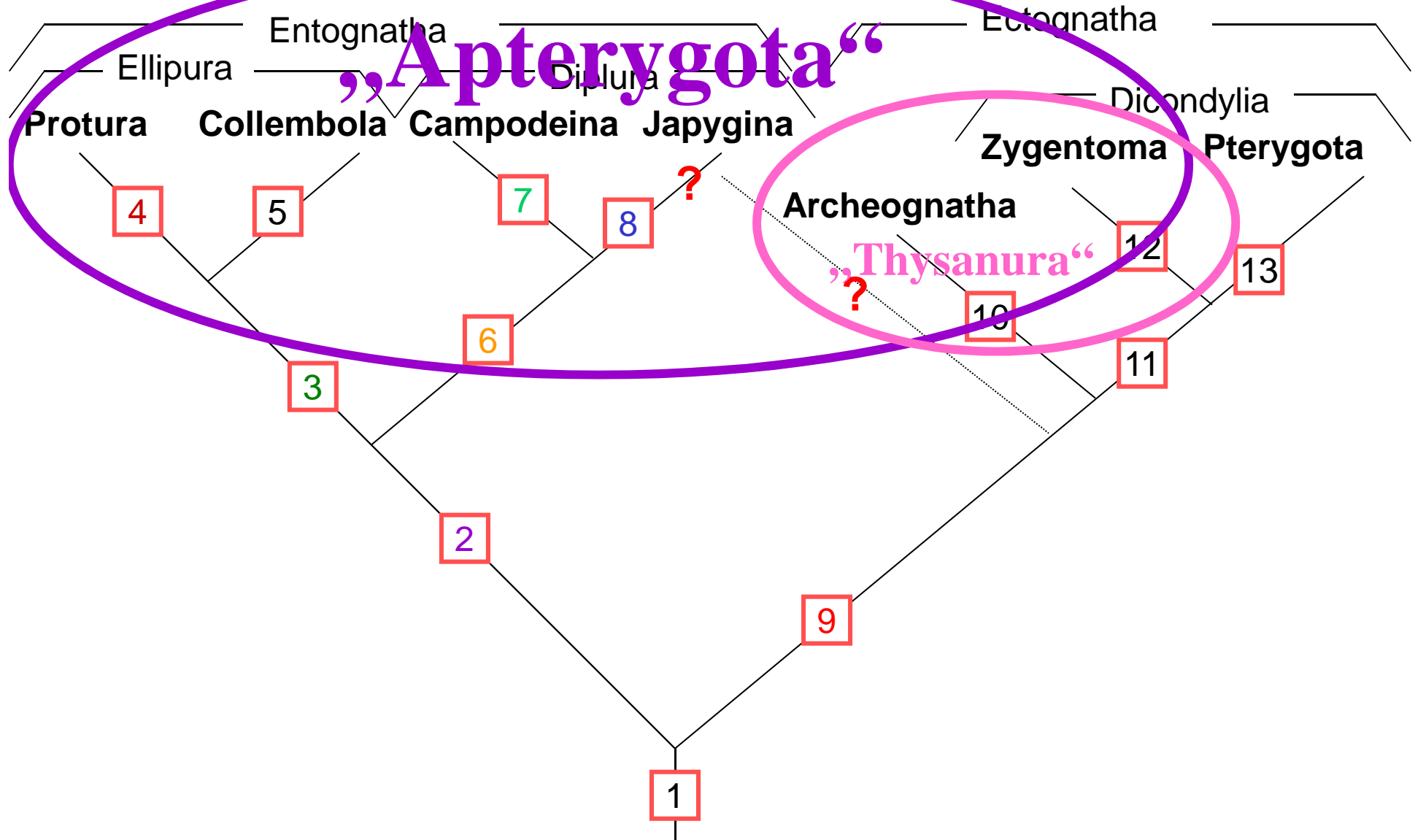
1 - antenuly, 2 - antény,

3 - mandibuly, 4 - naupliové oko,

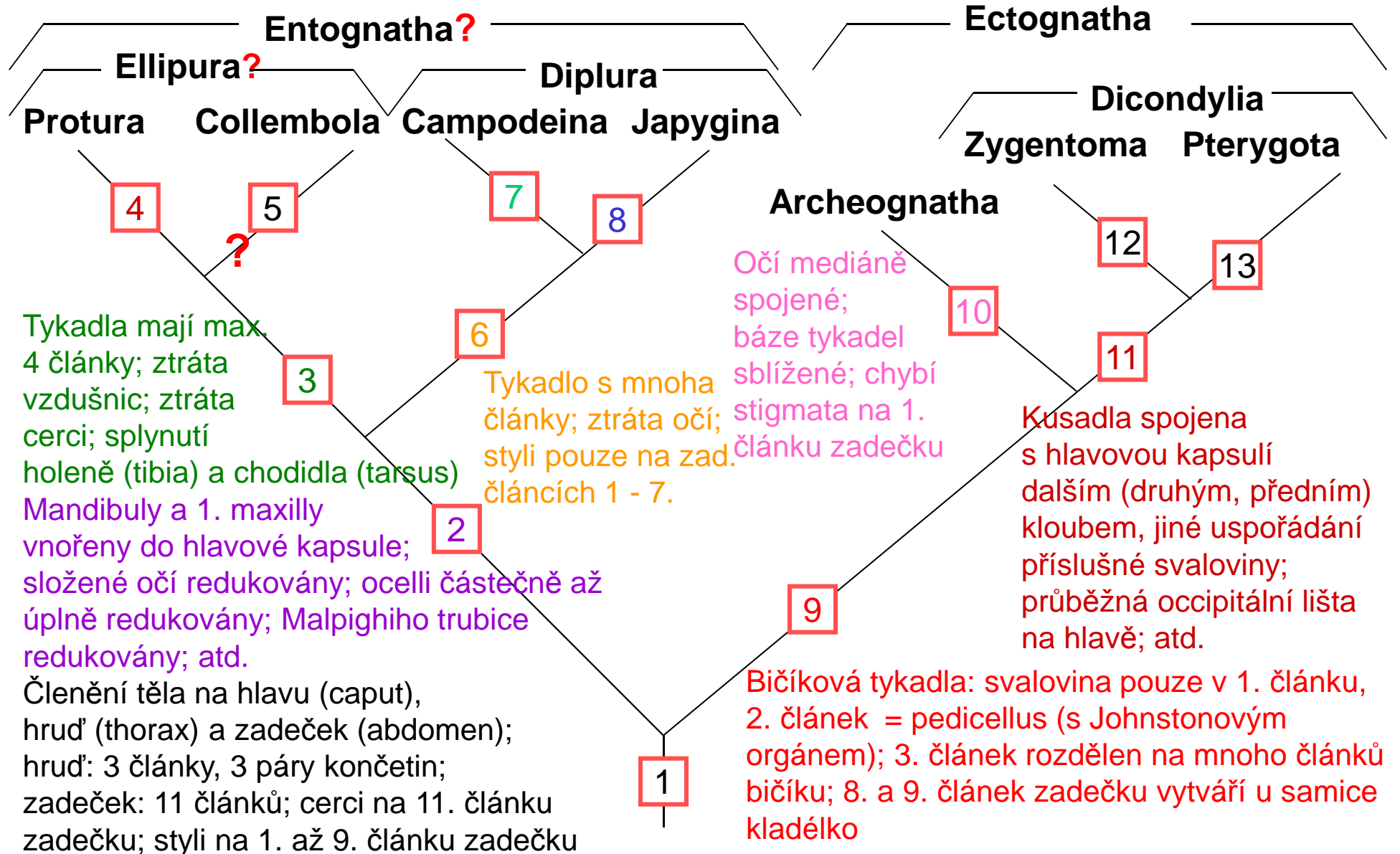
5 - základ vaječníku, 6 - hrudní nožky

(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci

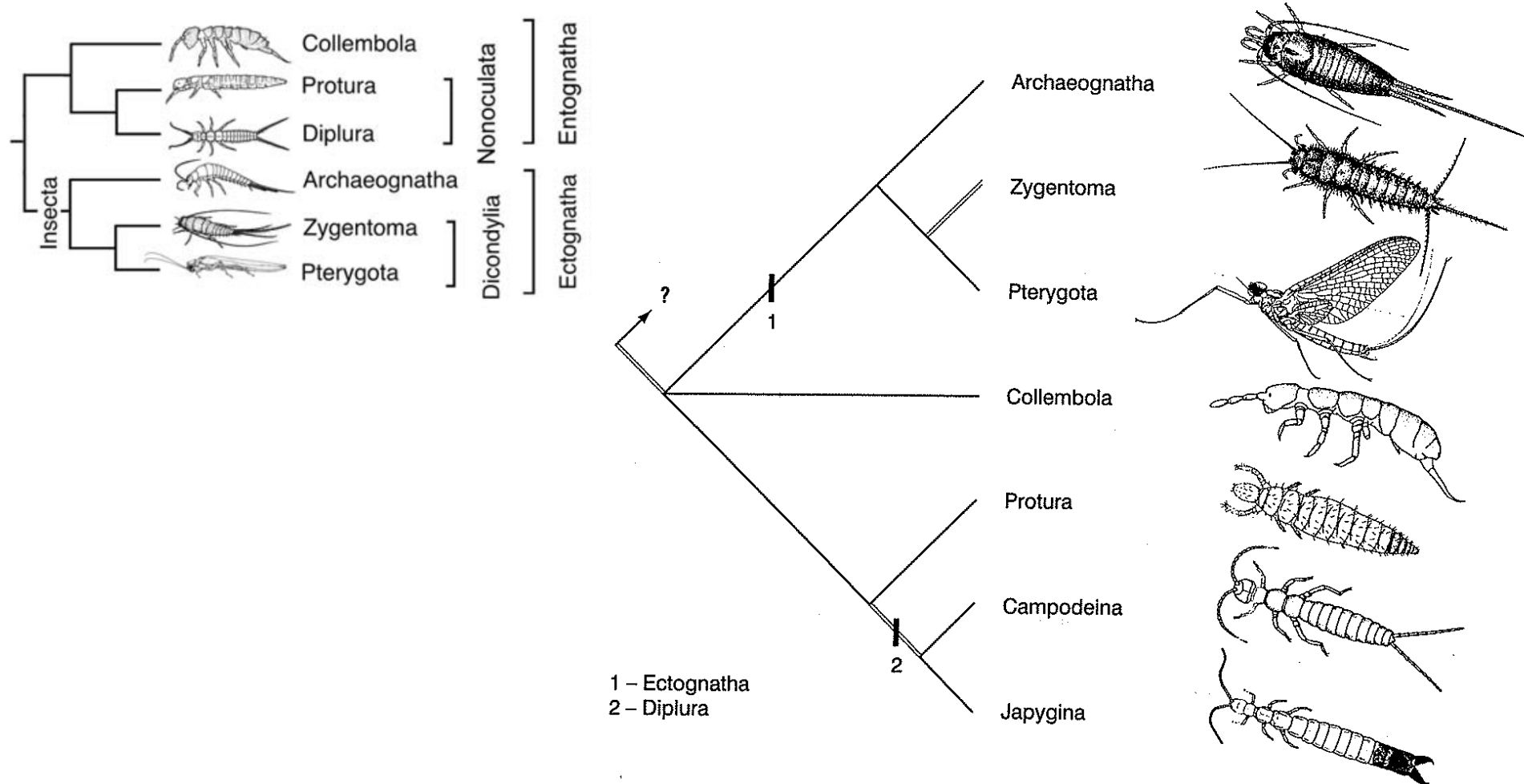
(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci = Insecta – hmyz (sensu lato)

(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci

Výsledky molekulárně-biologických analýz zpochybňují monofýlii taxonů Entognatha a Ellipura (= Collembola + Protura), naopak potvrzují monofýlii taxonu Diplura.

Fylogeneze šestinožců (dvojitými čarami jsou vyznačeny skupiny nejasné monofylie).

(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci (hmyz)

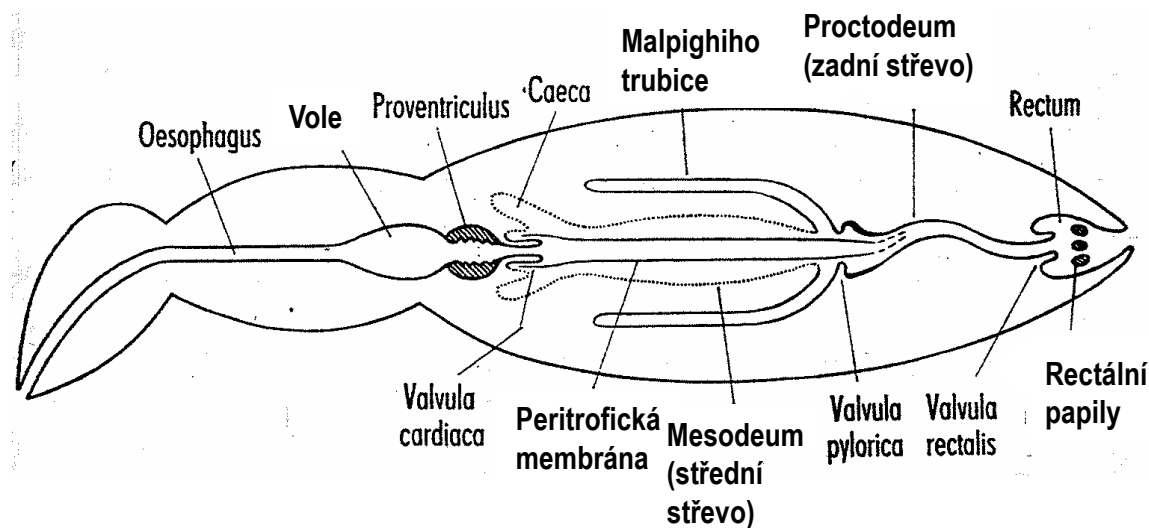
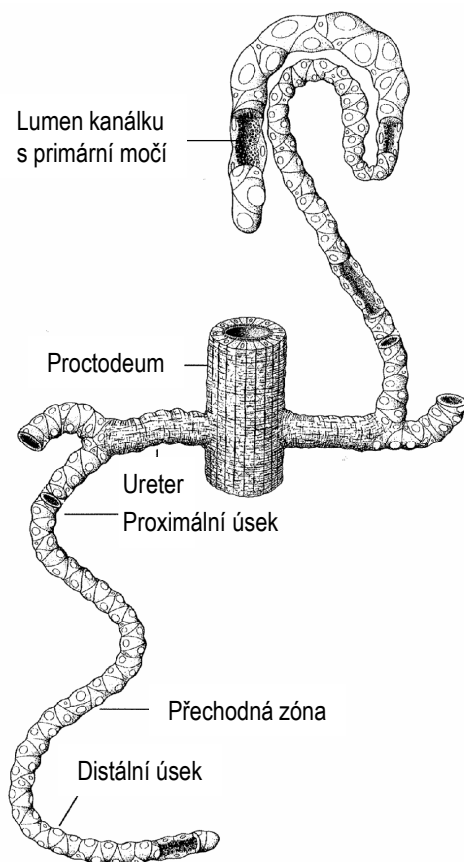
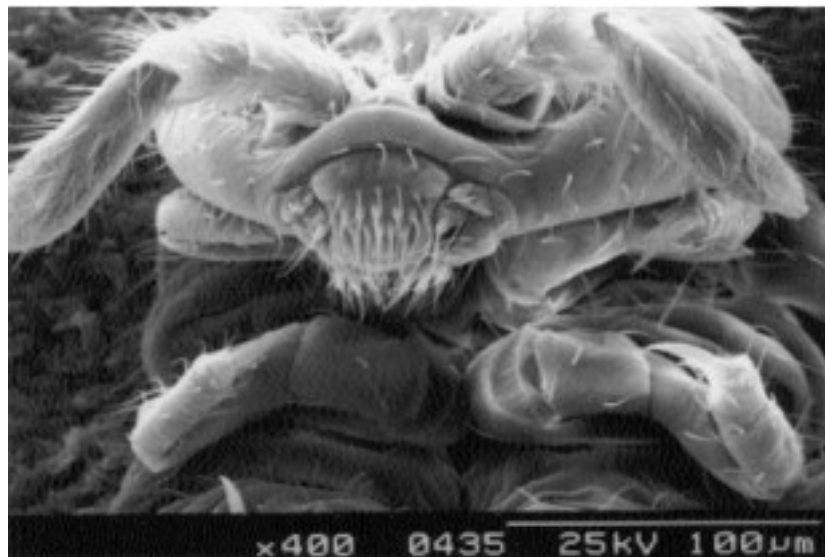

Schéma trávicí trubice hmyzu

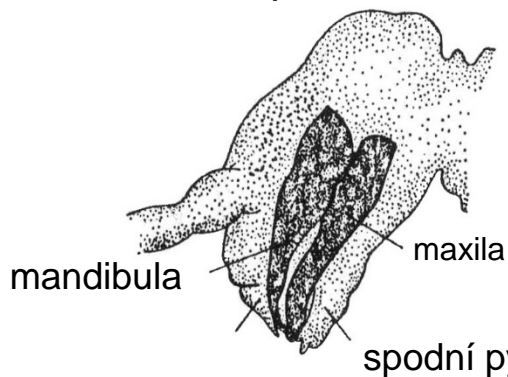
Malpighiho trubice – exkretční orgán

(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci (hmyz)

Entognatha - skrytočelistní

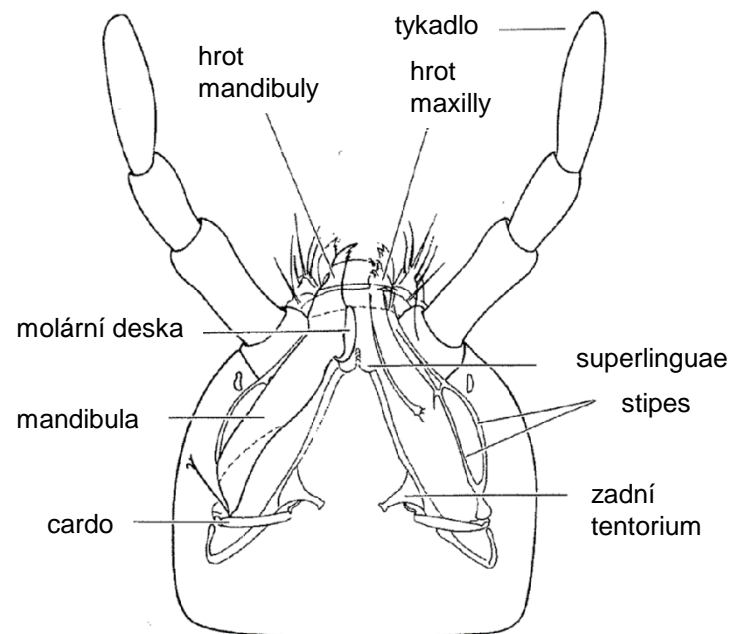

Ventro-frontální pohled na hlavu chvostoskoka

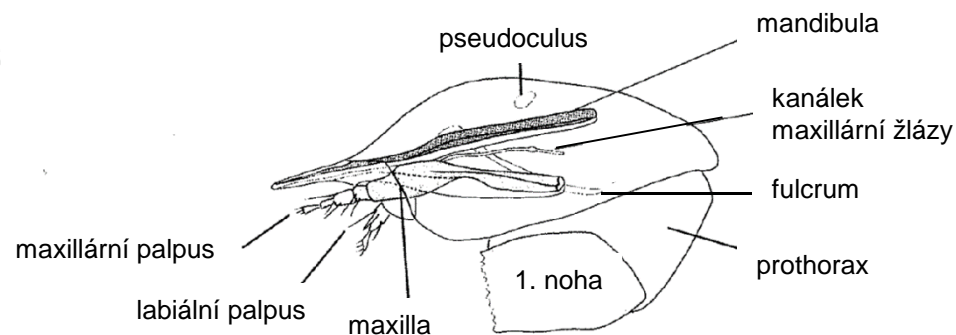

Laterální pohled na hlavu chvostoskoka

A

B

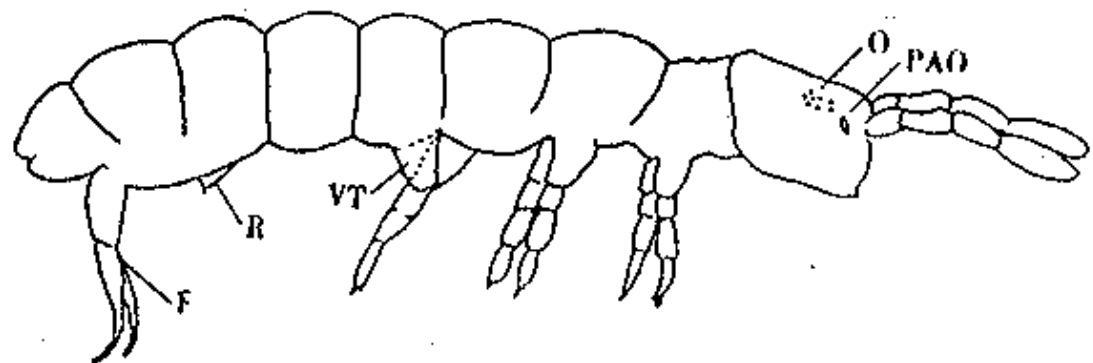
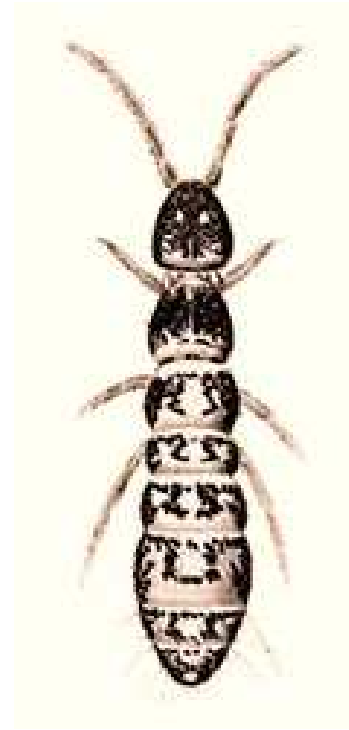
A – dorsální pohled na hlavu chvostoskoka *Folsomia candida*
 B – laterální pohled na hlavu hmyzenky *Acerentomon* sp.

(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci (hmyz)

Entognatha - skrytočelistní

Collembola – chvostoskoci

- cca 8000 druhů,
- 0,25-10 mm,
- hlavně půdní, částečně na vegetaci
- **ventrální tubus = collophor,**
- **na 1. článku zadečku retinaculum**
a furca z 3. a 4. páru abdominálních končetin
(mohou být u půdních druhů redukovány)

Morfologie chvostoskoka (Collembola: Isotomidae):
PAO – postantenální orgán, O – jednotlivé oči,
F – furca, R – retinaculum, VT – ventrální tubus

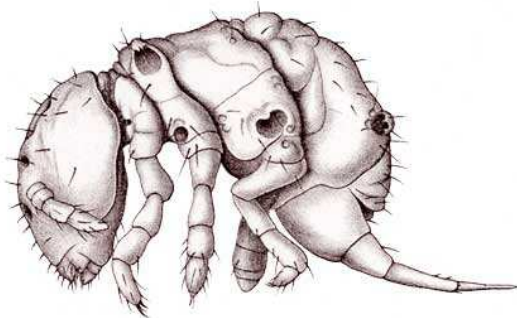
(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci (hmyz)

Entognatha - skrytočelistní

Collembola – chvostoskoci

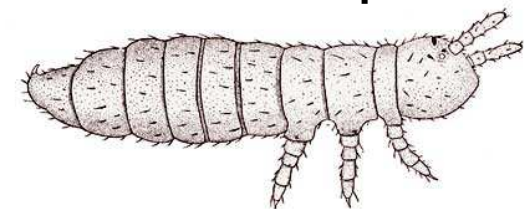
Sminthurus viridis
(Sminthuridae - podrepkovití)

Entomobryomorpha

Poduomorpha

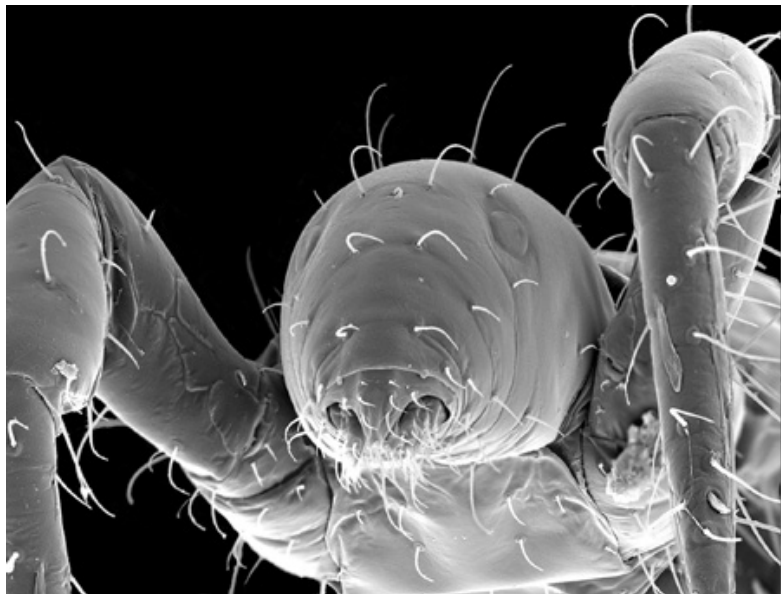

(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci (hmyz)

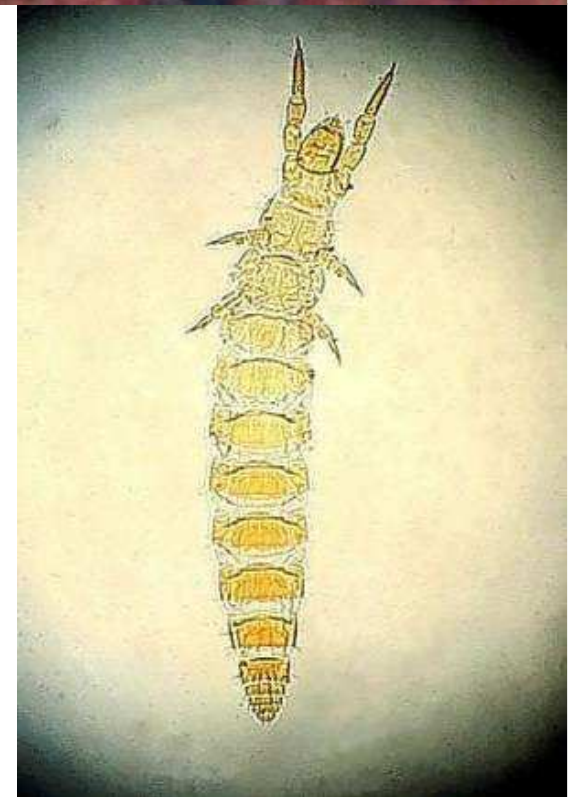
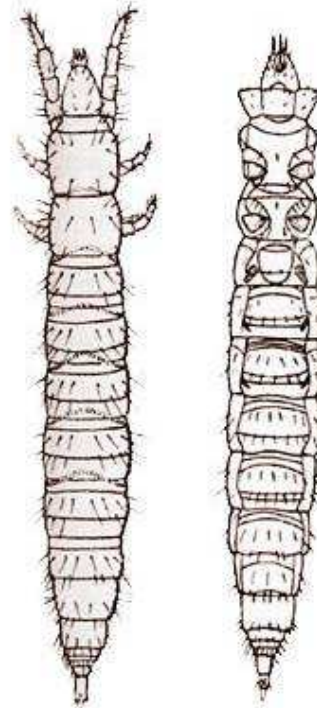
Entognatha - skrytočelistní

Protura – hmyzenky

- cca 750 druhů
- 0,5-2,4 mm
- půdní
- ústní ústrojí bodavě-savé, mykofágní
- tykadla chybí, jejich funkci přebírá první pár nohou

Hlava u *Acerentomon* sp.

(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci (hmyz)

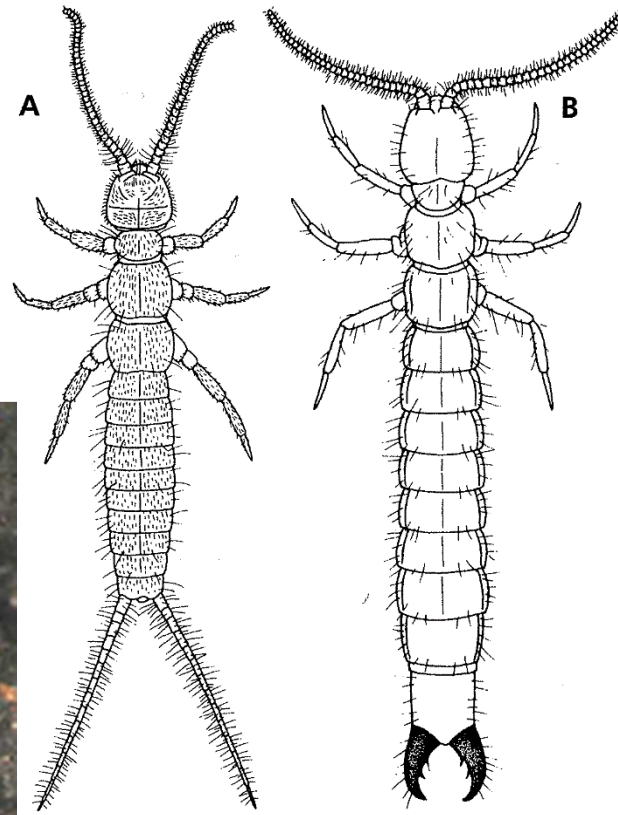
Entognatha - skrytočelistní

Diplura – vidličnatky

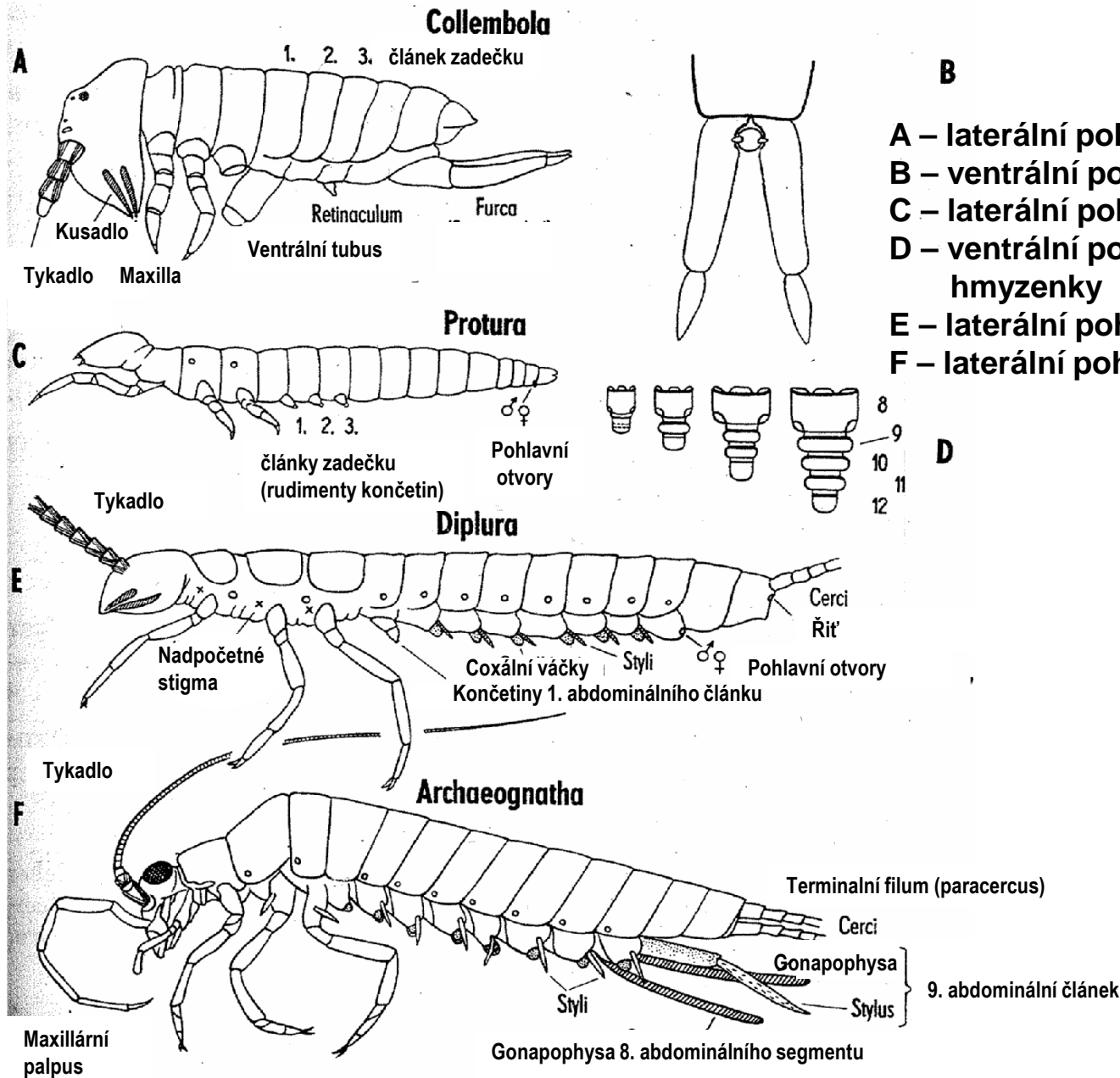
- cca 1000 druhů,
- většina v (sub)tropech,
- 2-6 mm,
- půdní,
- saprofágové, mycetofágové a zoofágové (Japygina loví především chvostoskoky),
- takřka bez pigmentů
- **oči zcela redukované**

Campodeina
- štětinatky (A)

Japygina
- škovorovky (B)

(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci (hmyz)

- A** – laterální pohled na chvostoskoka *Podura* sp.
- B** – ventrální pohled na furku chvostoskoka
- C** – laterální pohled na hmyzenku
- D** – ventrální pohled na poslední články zadečku hmyzenky
- E** – laterální pohled na vidličnatku
- F** – laterální pohled na chvostnatku

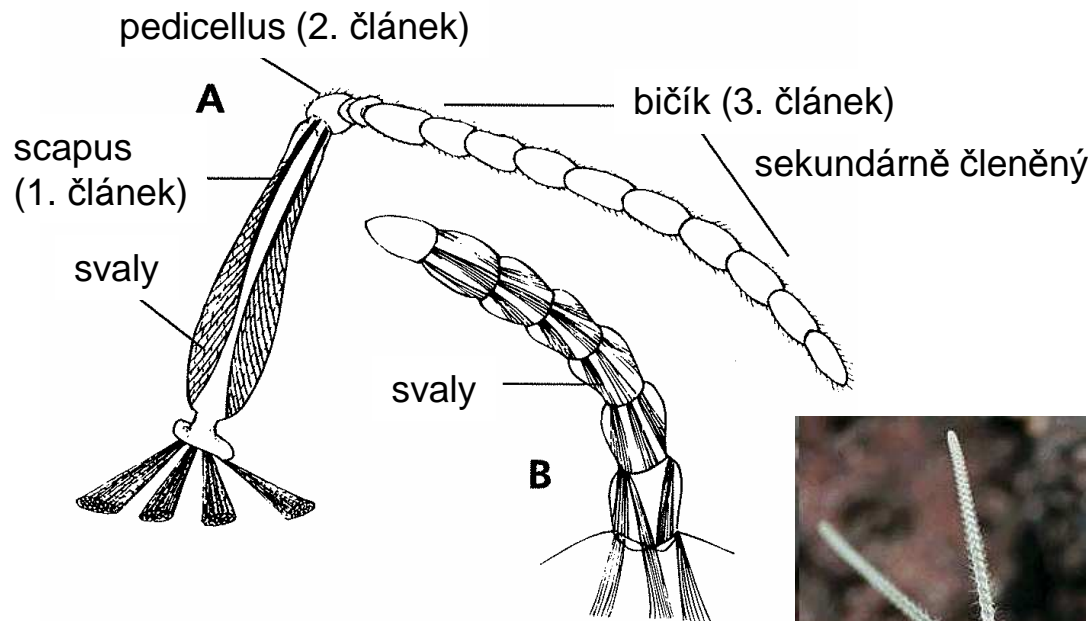

Styli

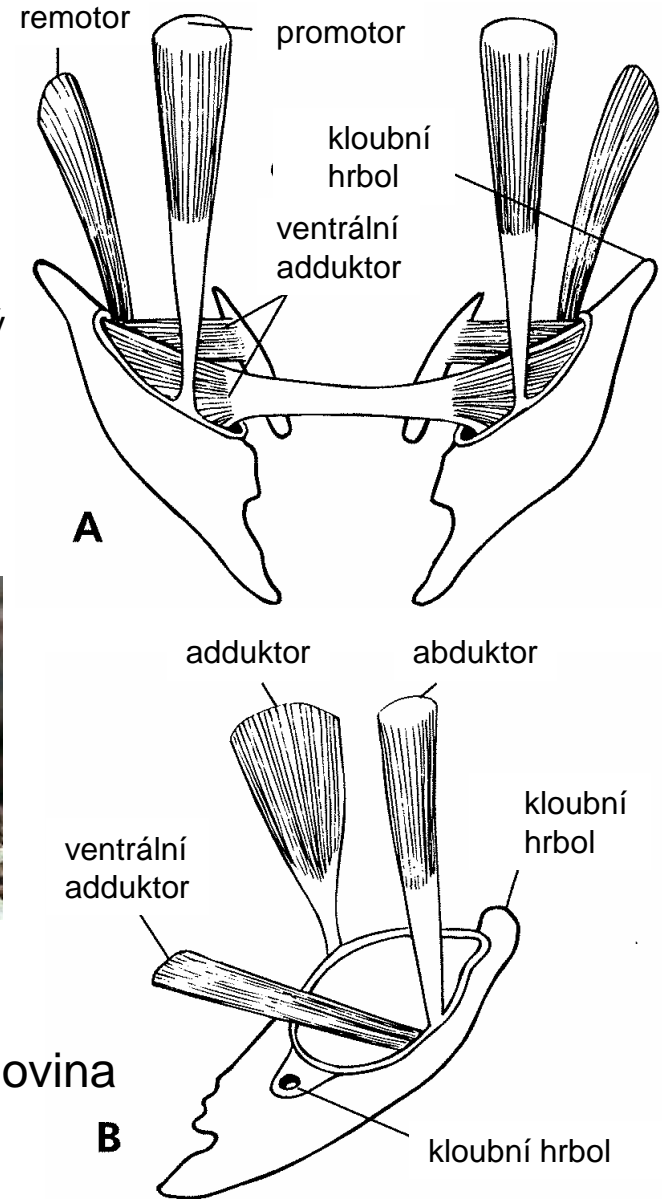
(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci (hmyz)

Entognatha a Ectognatha

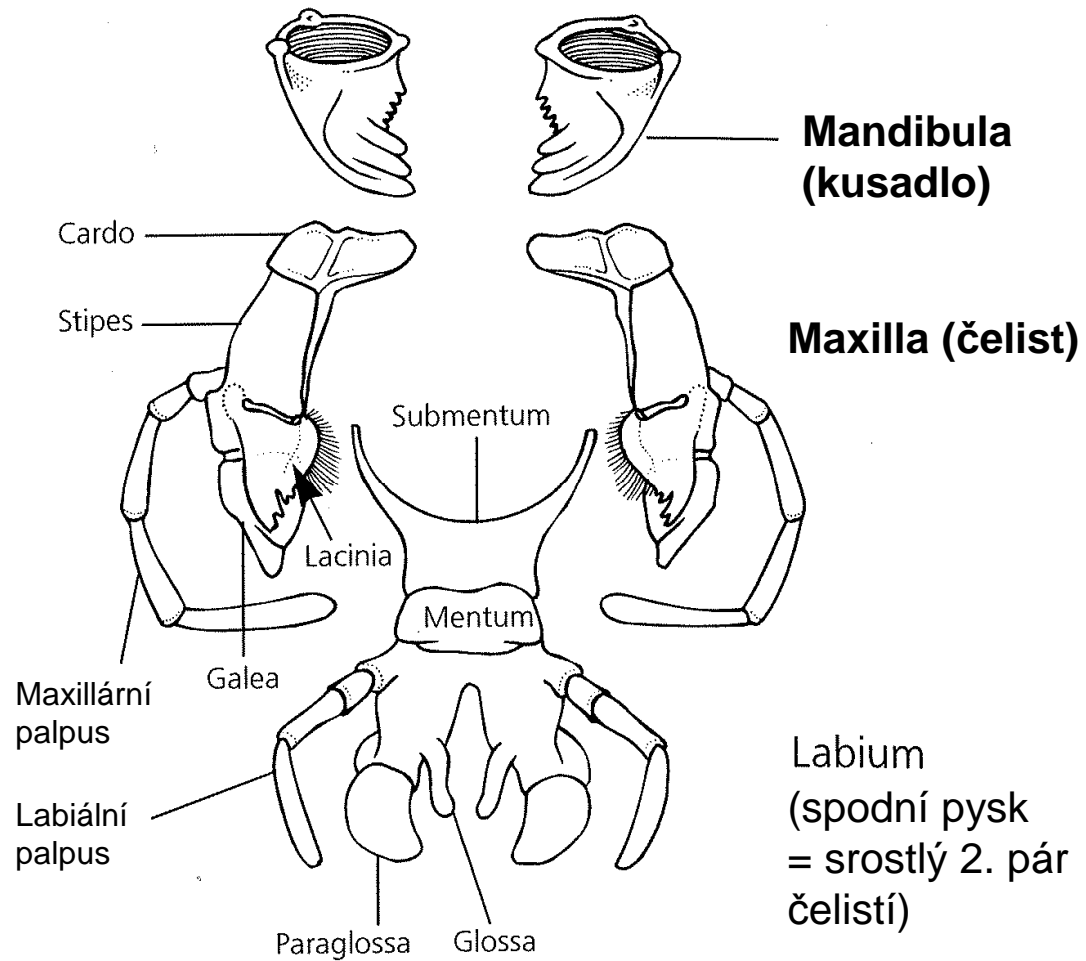
Tykadlo (antenula) u Ectognatha (A) a Entognatha (B)

Kusadla (mandibuly) a příslušná svalovina u Archeognatha (A) a Dicondylia (B)

Hexapoda - šestinozí

Ectognatha - jevnočelistní

Jednoduché, kousací ústní ústrojí u Ectognatha; labrum (horní pysk) není končetinového původu a není zobrazeno

(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci (hmyz)

Ectognatha – jevnočelistní = Insecta sensu stricto

Archeognatha (= Microcoryphia) – chvostnatky

- cca 500 druhů
- do 25 mm
- na skalnatém mořském pobřeží, v sutích, v meších, pod kůrou stromů
- žerou detrit, řasy, lišejníky a houby
- **báze tykadel blízko u sebe**
- tykadla mají až 250 článků

(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci (hmyz)

Ectognatha – jevnočelistní = Insecta sensu stricto

Zygentoma – rybenky

- cca 400 druhů
- 7-25 mm (s přívěsky max. 76 mm!)
- žerou detrit, řasy, houby
- půdní, v hnízdech mravenců a termitů
- několik synantropních druhů
- oči více či méně redukované

Rybenka mravenčí
(*Atelura formicaria*)

Rybenka domácí
(*Lepisma saccharina*)

Rybenka jižní
(*Ctenolepisma lineata*)

Rybenka skleníková
(*Thermobia domestica*)

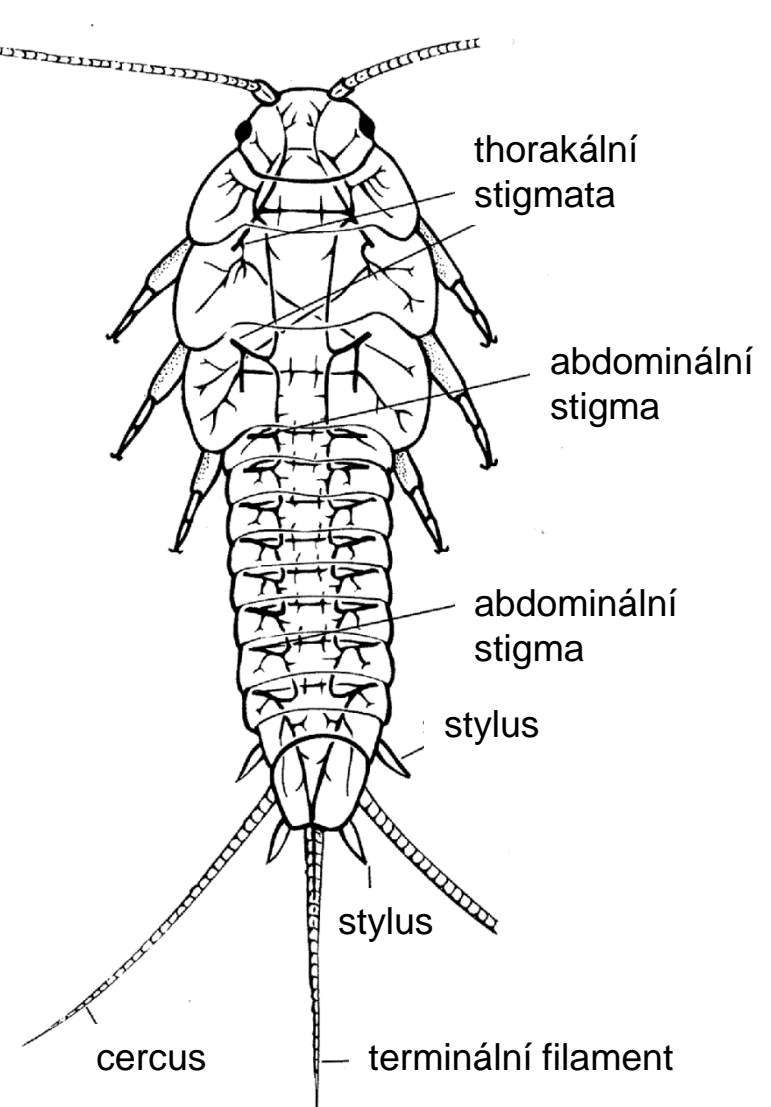
(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci (hmyz)

Ectognatha – jevnočelistní = Insecta sensu stricto

Zygentoma – rybenky

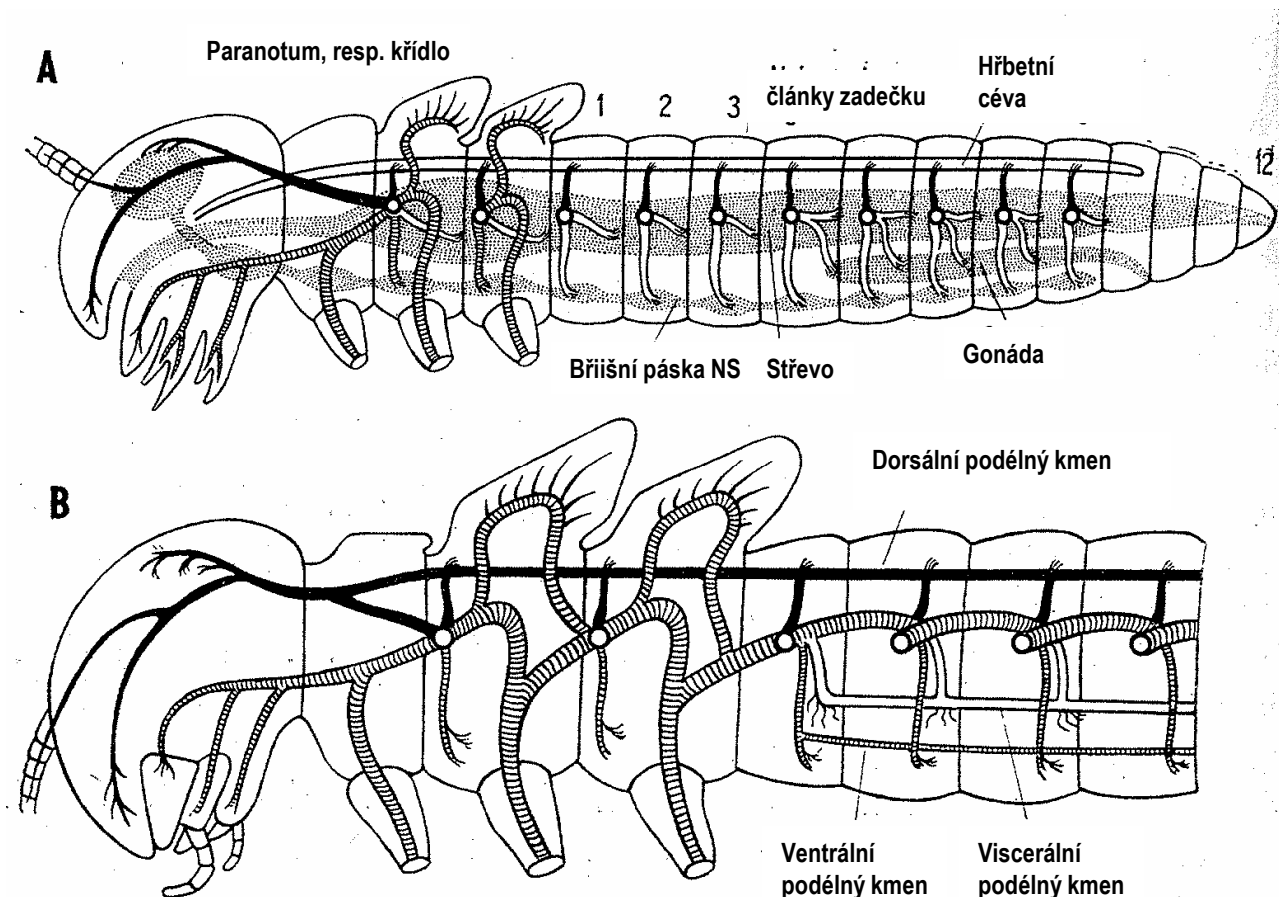

Hlava rybenky *Lepisma saccharina* pokryta šupinkami, které slouží jako smyslové orgány

(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci (hmyz)

Ectognatha – jevnočelistní = Insecta sensu stricto

Vzdušnice u hmyzu: A – schéma primárně jednoduchého, segmentálně izolovaného systému (základní stavební plán), B – schéma odvozeného, propojeného stav u Pterygota

(Třída) Hexapoda – šestinozí, šestinožci (hmyz)

Ectognatha – jevnočelistní = Insecta sensu stricto

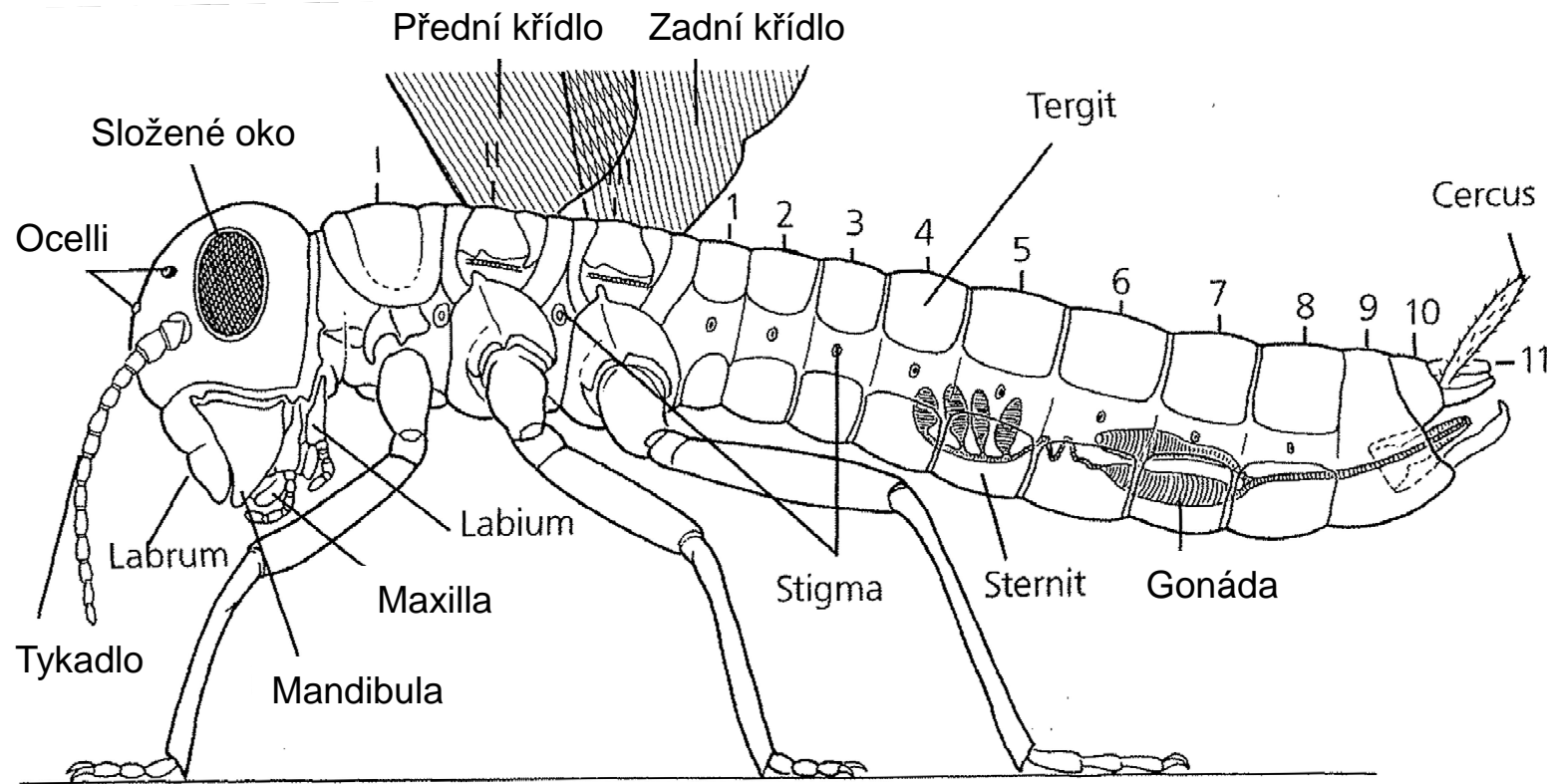
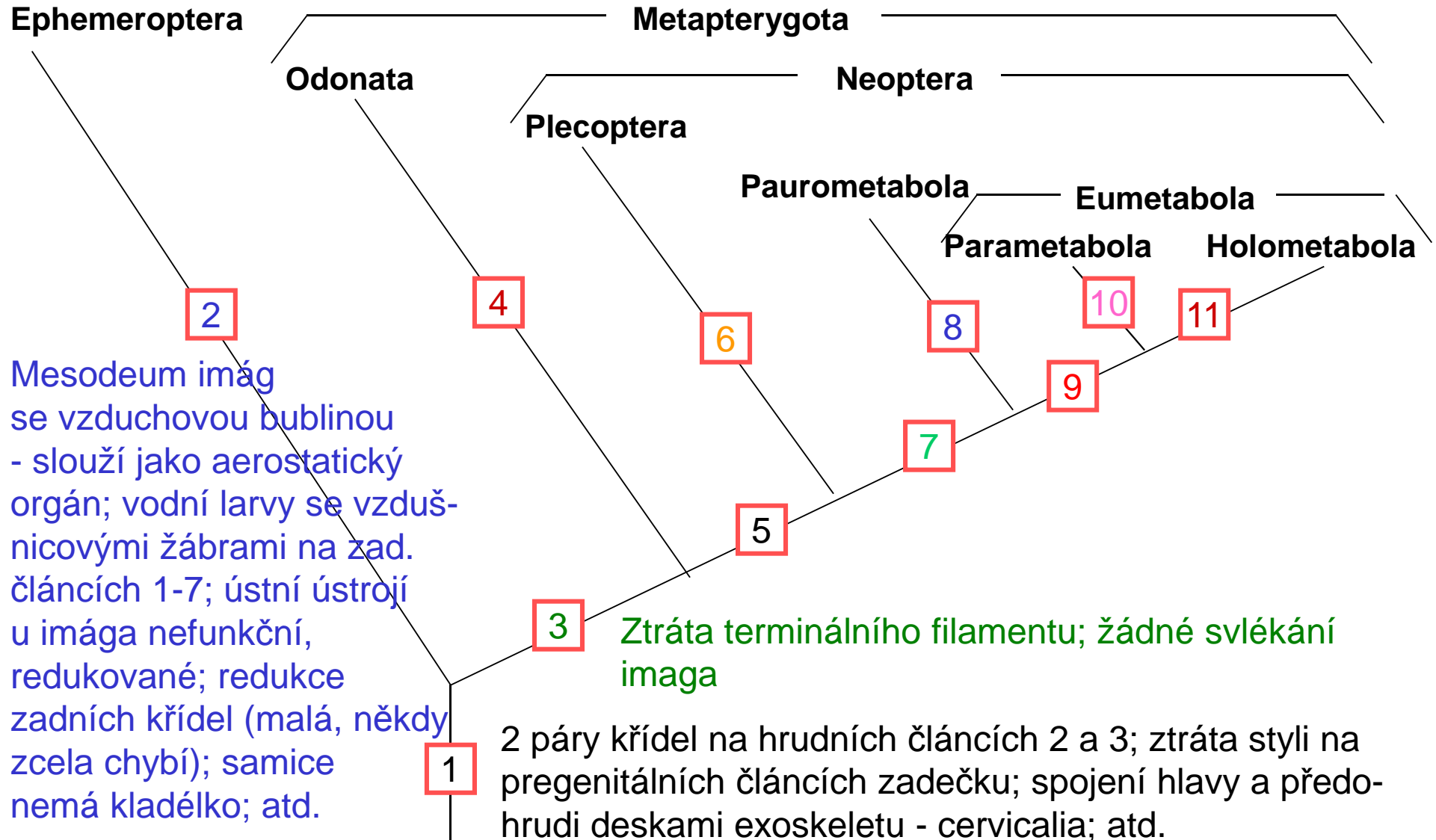

Schéma stavby zástupce Pterygota: římské číslice – články hrudi (thorax), arabské číslice – články zadečku (abdomen).

Pterygota - křídlatí

Hexapoda - šestinozí

Ectognatha - jevnočelistní

Pterygota – křídlatí (cca 1 milion popsaných druhů!)

Autapomorfie:

- 2 páry křídel na 2. a 3. hrudním článku; ztráta styli na pregenitálních člancích zadečku;
- spojení hlavy a předohrudi deskami exoskeletu (cervicalia);
- atd.

Ephemeroptera - jepice

Odonata - vážky

Plecoptera - pošvatky

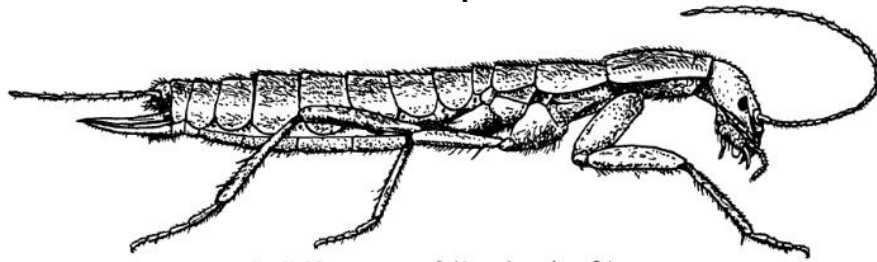
Hexapoda - šestinozí

Ectognatha - jevnočelistní

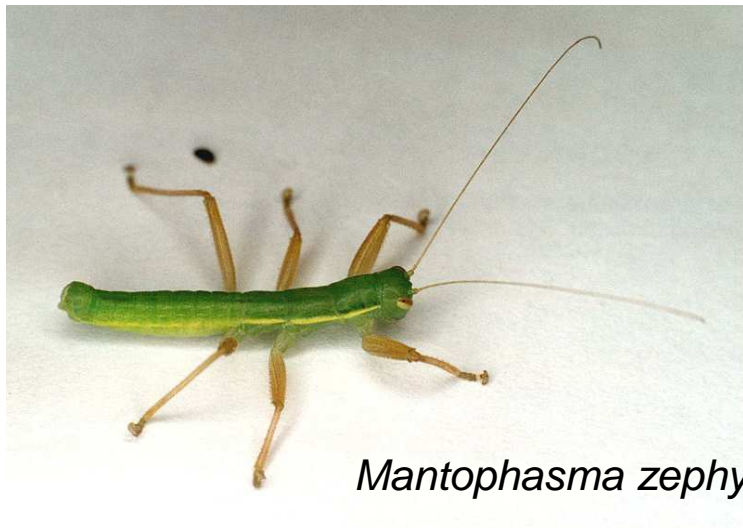
Pterygota - křídlatí

Paurometabola

Notoptera: Grylloblatodea – cvrčkovci
+ Mantophasmatodea

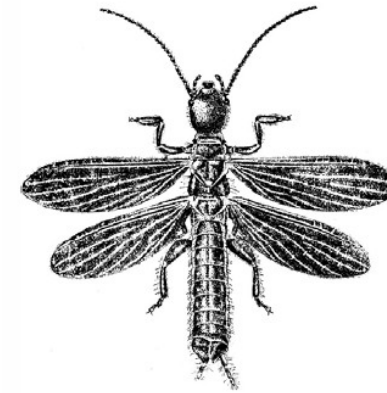

Grylloblatta campodeiformis. (× 6.)
(Adapted from Walker.)

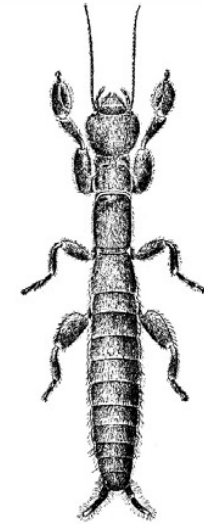

Mantophasma zephyra

Embioptera - snovatky

Male

female.

Embia major (Embioptera).

From A. D. Imms, 1913, On *Embia major* n. sp. From the Himalayas,
Trans. Linn. Soc. Zool. 11:167–195.

Oligotoma nigra

Hexapoda - šestinozí

Ectognatha - jevnočelistní

Pterygota - křídlatí

Paurometabola

Dermaptera - škvoři

Forficula auricularia

Isoptera – termiti, všekazi
- dnes řazeni mezi švábi!

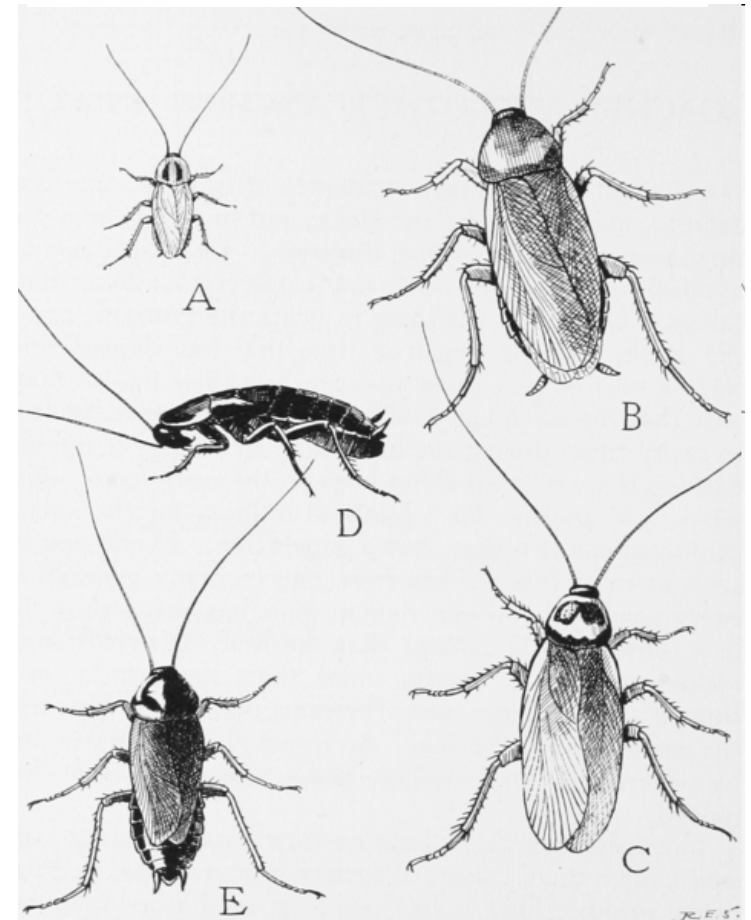

Mastotermes darwiniensis

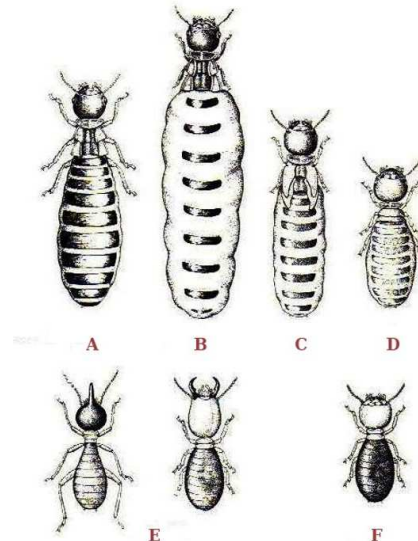
Mantodea - kudlanky

Blattaria = Blattodea - švábi

Blatella germanica

Hexapoda - šestinozí

Ectognatha - jevnočelistní

Pterygota - křídlatí

Paurometabola

Ensifera – kobytky

Caelifera – saranče

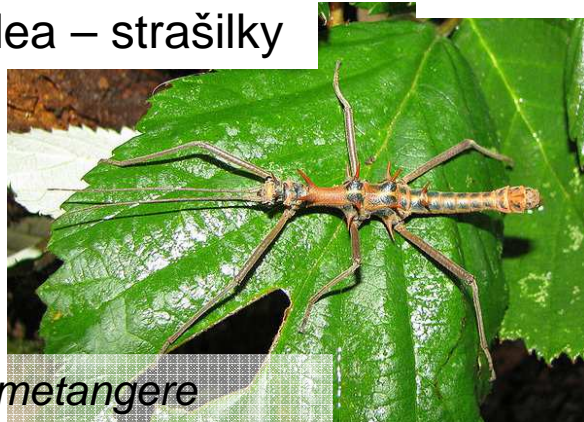

Tettigonia viridissima

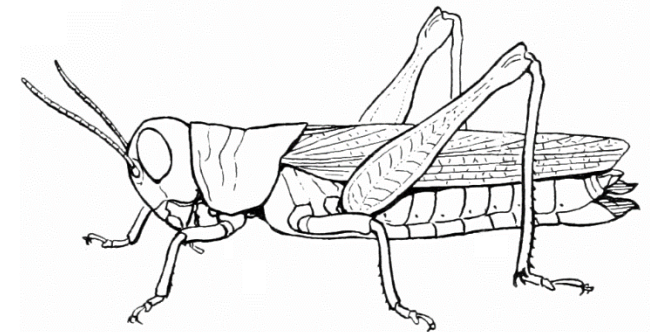
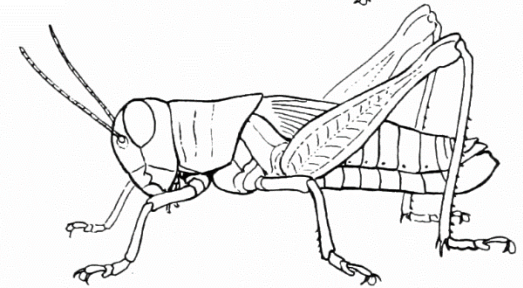
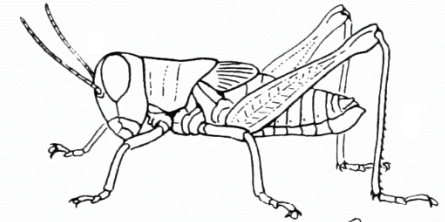
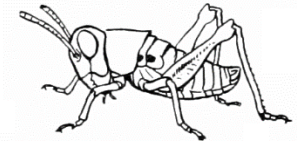
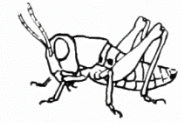

Schistocera gregaria

Phasmatodea – strašilky

Epidares nolimetangere

Neúplná proměna u saranče

Hexapoda - šestinozí

Ectognatha - jevnočelistní

Pterygota - křídlatí

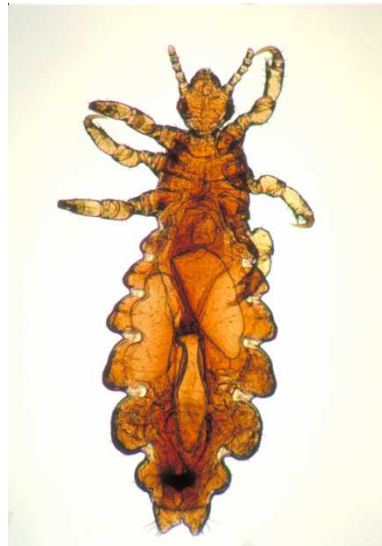
Eumetabola: Paraneoptera

Psocoptera – pisivky

Psococerastis gibbosa

Phthiraptera – vši

Pediculus humanus

Thysanoptera – třásnokřídlí

Tiedoston sivulla

Hexapoda - šestinozí

Ectognatha - jevnočelistní

Pterygota - křídlatí

Eumetabola: Paraneoptera

Hemiptera: **Sternorrhyncha**

Psylloidea – mery

Aphidoidea – mšice

Aleyrodoidea – molice

Bemisia tabaci

Coccoidea – červci

Icerya purchasii

Hexapoda - šestinozí

Ectognatha - jevnočelistní

Pterygota - křídlatí

Eumetabola: Paraneoptera

Hemiptera: **Auchenorrhyncha (přecejen monofylum?!) - křísi**

Cicadomorpha – cikády

Fulgoromorpha – svítilky

Tibicen linnei

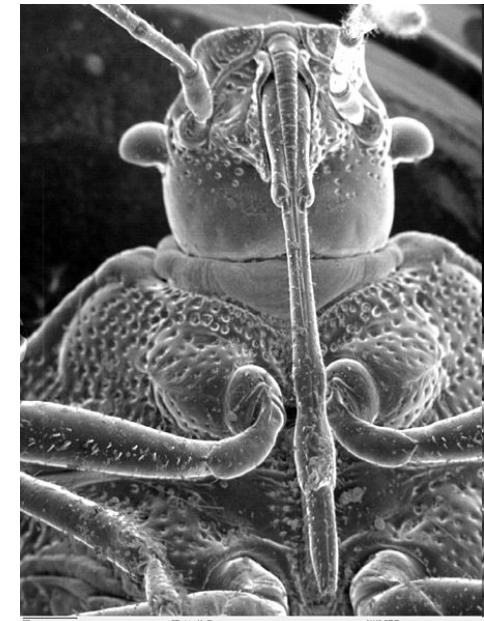
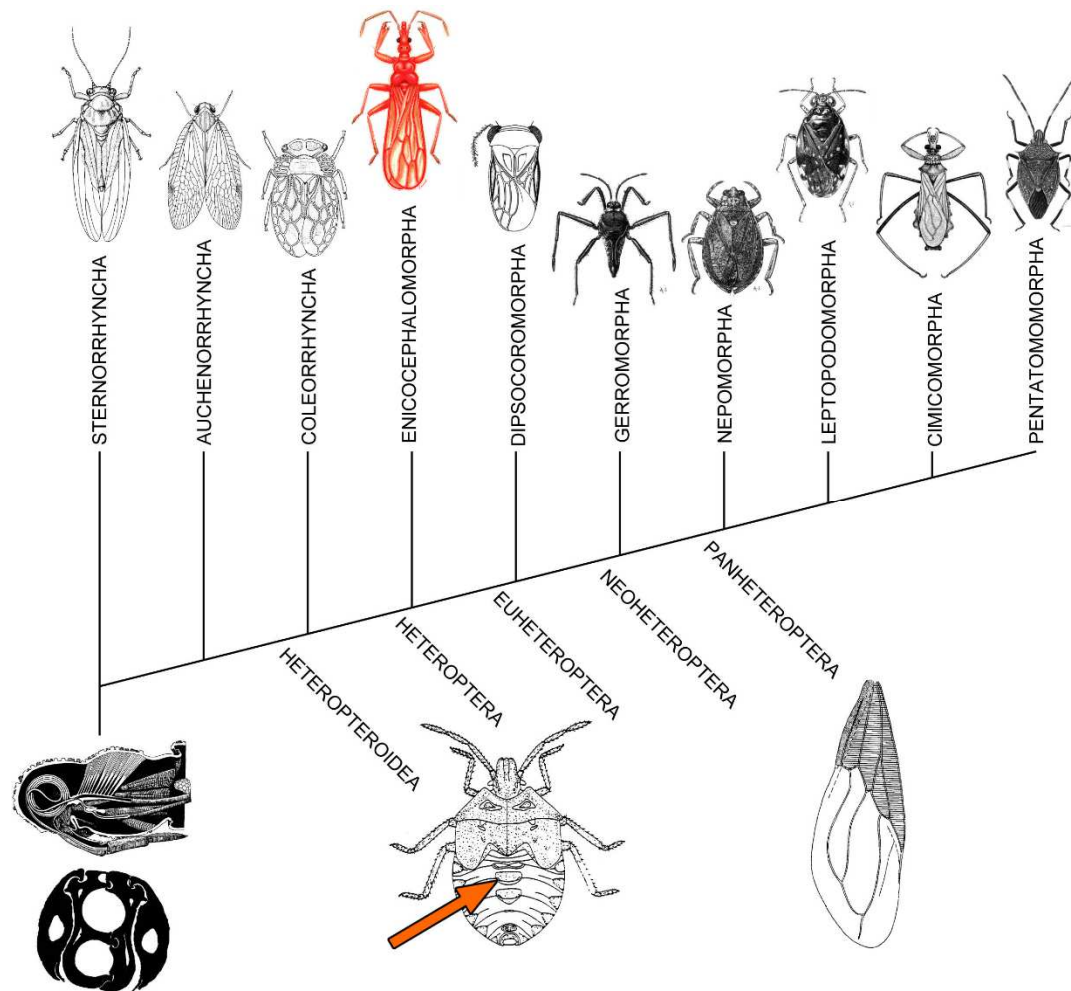
Pyrops candalaria

Hexapoda - šestinozí

Ectognatha - jevnočelistní

Pterygota - křídlatí

Eumetabola: Paraneoptera: Hemiptera

**Bodavě sací
ústní ústrojí**

Hexapoda - šestinozí

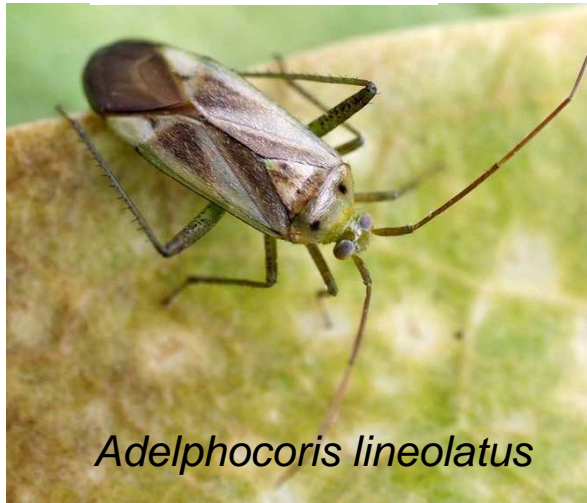
Ectognatha - jevnočelistní

Pterygota - křídlatí

Eumetabola: Paraneoptera

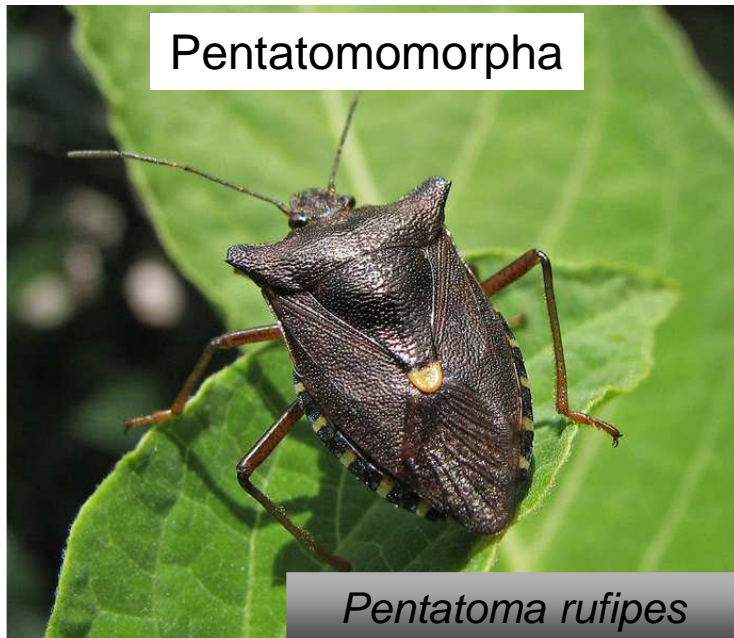
Hemiptera: **Heteroptera - ploštice**

Cimicomorpha

Adelphocoris lineolatus

Pentatomomorpha

Pentatoma rufipes

Gerromorpha

Gerris sp.

Nepomorpha

Notonecta glauca

Hexapoda - šestinozí

Ectognatha - jevnočelistní

Pterygota – křídlatí: Holometabola

Megaloptera - střechatky

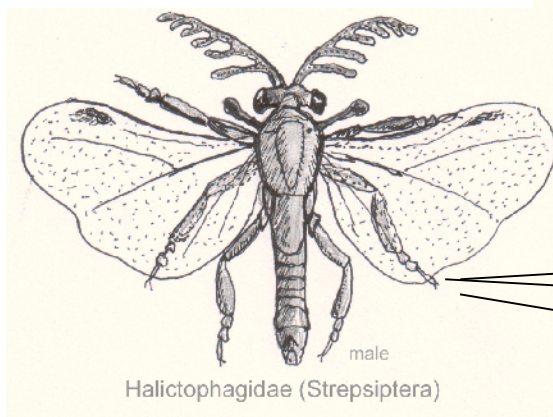
Neuroptera - síťokřídílí

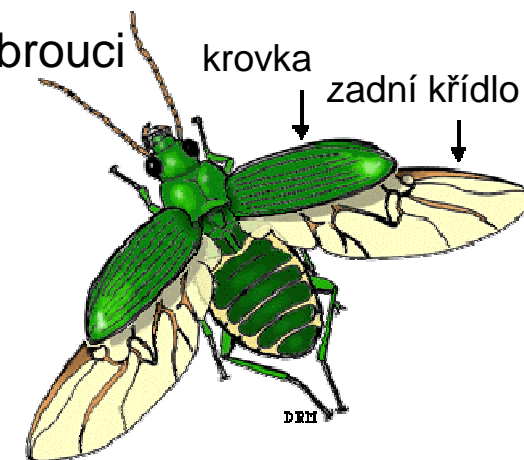
Raphidioptera - dlouhošijky

Strepsiptera - řáskokřídílí

Coleoptera - brouci

Hexapoda - šestinozí

Ectognatha - jevnočelistní

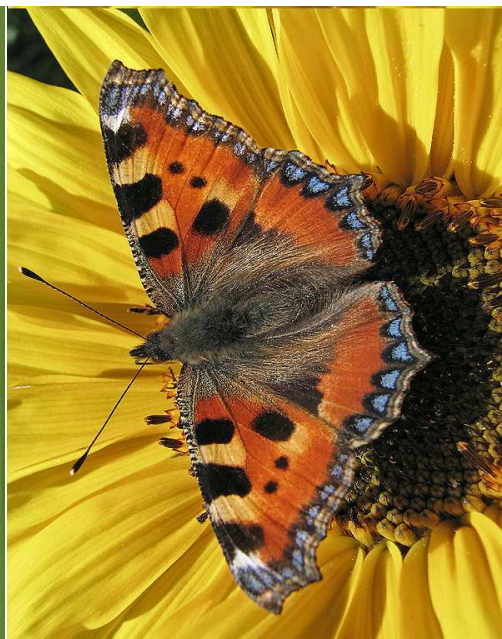
Pterygota – křídlatí: Holometabola

Trichoptera
– chrostíci

Lepidoptera – motýli

Mecoptera – srpice

Diptera
– dvoukřídlí

Brachycera – krátkorozí

Hymenoptera
- blanokřídlí:

Apocrita – štíhlopasí

Symphyta - širopasí

Nematocera
– dlouhorozí